

Příspěvek k poznání topenišť Ludvíkova křídla Pražského hradu

Magdalena Biedermanová – Miroslava Cejpová

Contribution to Knowledge of Fireboxes of Louis' Wing in Prague Castle

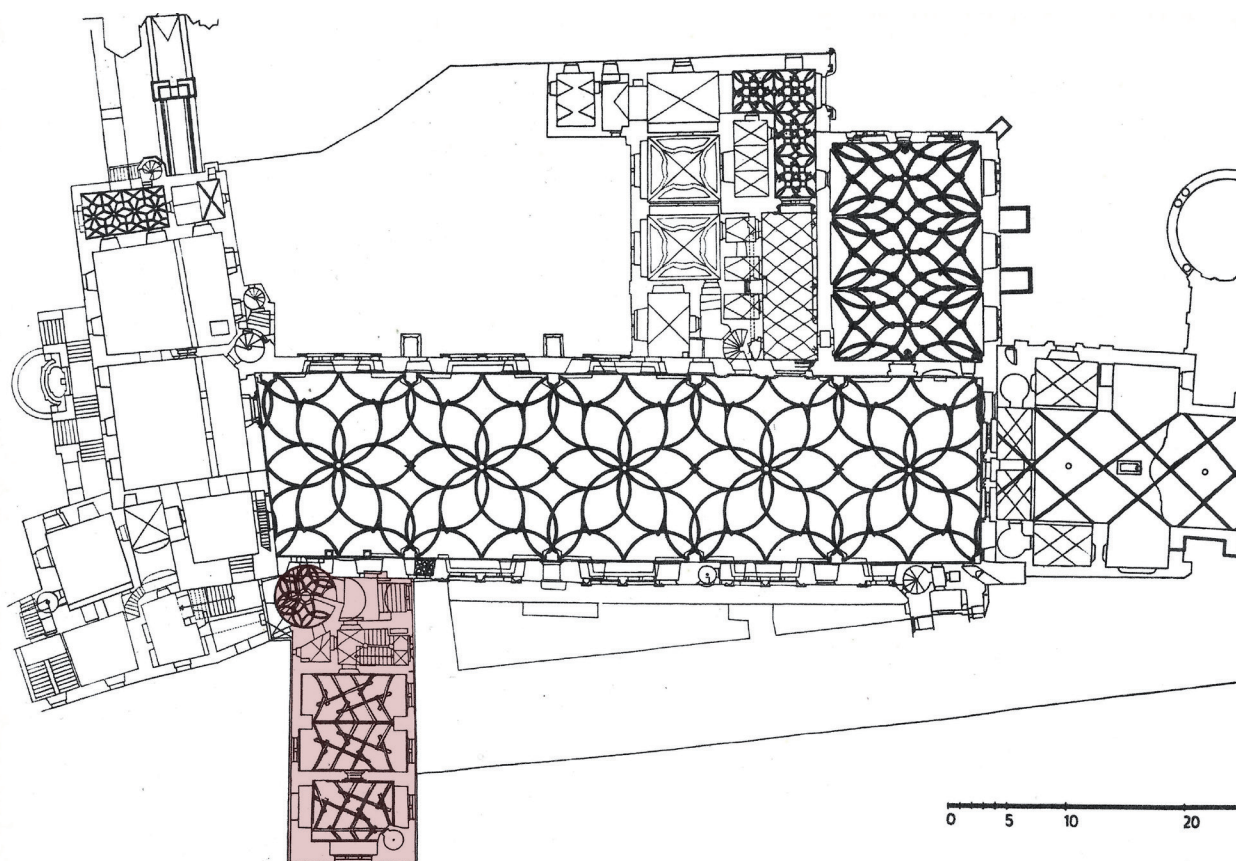
Abstract: The introductory part of the paper consists of the basic description of Louis' Wing focused on disposition and communication scheme. In the following part, results of fireboxes' analyses are described in detail as well as premises used for tiled stoves service with emphasis on two fireboxes from the second half of the 16th century, designed for slow and regulated cooking or warming, often referred to as "ember cooking".

Keywords: Prague Castle – the Old Royal Palace – Louis' Wing – tiled stove – fireplace, kitchen – firebox

Ludvíkovo křídlo (obr. 1) vzniklo během velké přestavby Pražského hradu, kterou prováděl Vladislav Jagellonský na přelomu 15. a 16. století. Vladislav Jagellonský na začátku své vlády bydlel v královském dvoře na Starém Městě pražském, a to i přesto, že královský palác nebyl v tak špatném stavu, aby ho nebylo možné obývat. Stále se používal při korunovacích, kdy zde podle korunovačního řádu Karla IV. měl panovník přespat a odtud měl být nejvyššími zemskými úředníky a zástupci duchovní hierarchie odveden ke korunovačnímu obřadu. Je pravděpodobné, že palác trpěl nedostatečnou údržbou, navíc některé místnosti zabraly různé zemské úřady, takže zde zůstalo málo prostoru k bydlení. Jak uvádí M. Vilímková, která zpracovala historii Starého královského paláce v rámci stavebněhistorického průzkumu, zpráv je bohužel tak málo, že je nanejvýš obtížné provést i jen hypotetický soud o tehdejší situaci. Své sídlo přenesl Vladislav Jagellonský zpět na Hrad až po nepokojích, které v Praze propukly v letech 1483–1484. Následně došlo k rozsáhlé přestavbě nejen královského paláce, ale i opevnění Hradu (Vilímková 1974, 10). Ze stavebních zásahů do Starého paláce je nejvýraznější stavba Vladislavského sálu, který nahradil starší velký sál zbudovaný ještě Karlem IV., a tzv. Ludvíkova křídla, přistavěného k paláci na jihozápadní straně.

Datace Ludvíkova křídla

Přesné datum zahájení stavby Vladislavského sálu ani Ludvíkova křídla se nedochovalo. Obecně se předpokládá, že stavba Vladislavského sálu začala kolem roku 1490. V roce 1493, podle data zaznamenaného na vlysu nejvýchodnějšího ze severních oken, dospěla stavba sálu do výše kleneb. Jako datum dokončení Vladislavského sálu se uvádí rok 1500 podle data uvedeného

Obr. 1. Praha hrad. Poloha Ludvíkova křídla v rámci Starého královského paláce. Podle D. Menclové 1972, 386. – *Abb. 1. Prager Burg. Lage des Ludwigsflügels im Rahmen des Alten Königlichen Palasts. Nach D. Menclová 1972, 386.*

ve vrcholu východní zdi sálu nebo rok 1502, kdy byla dokončena oprava kleneb, jejichž část se po dokončení zřítla (Menclová 1972, 388). Názory na dobu výstavby Ludvíkova křídla a s tím související provázanost křídla s velkým točitým schodištěm na jihozápadní straně Vladislavského sálu, a tedy i se sálem samotným, se liší. D. Menclová předpokládala, že vzhledem ke konstrukční provázanosti jeho spodních pater s velkým točitým schodištěm byla stavba zahájena současně se stavbou Vladislavského sálu (Menclová 1972, 388). Stejný názor zastávali i autoři stavebněhistorického průzkumu Starého paláce D. Líbal a J. Muk (1988, 449). P. Kalina uvádí, že hlavní patro (tj. čtvrté podlaží) Ludvíkova křídla přímo navazovalo na Vladislavský sál, výslovně však současnou výstavbu neuvádí. Dobou výstavby Ludvíkova křídla se zabývala také M. Vilímková (1974, 13–14, 16). Předpokládala, že se po dokončení Vladislavského sálu pokračovalo na stavbě křídla Ludvíkova, o postupu stavby se však nedochovaly žádné soudobé zprávy, k dispozici jsou pouze letopočty 1508, 1509 a 1510. První letopočet na zárubni dveří do malého šnekového schodiště v jihovýchodním rohu sálu místodržících je čtený 1508 nebo 1504, zcela vyloučeno není ani čtení 1544 nebo 1548 (Chotěbor 2016, 136). Rok 1509 je spojený s použitím korunovaného písmene L v supraportě oboustranného portálu mezi severním a jižním sálem ve čtvrtém podlaží Ludvíkova křídla. Koruna mohla být nad monogram Ludvíka Jagellonského umístěna až po jeho korunovaci 11. 3. 1509, takže tato část Ludvíkova křídla musela být stavěna až po korunovaci. Možnost dodatečného vložení portálu do zdi, kterou někteří badatelé zvažovali, je dle P. Chotěbora (2016, 134) nepravděpodobná, protože portál je do zdi, která byla vystavěna ještě před zaklenutím místnosti, důkladně zavázaný. Z roku 1510 se dochovala zpráva o tom, že „králi to stavení na Pražském hradě velmi v hlavě leží“, kterou M. Vilímková (1974, 13)

spojuje s Ludvíkovým křídlem. Vzhledem k zájmu krále se snad dá předpokládat, že práce na Ludvíkově křídle probíhaly intenzivně a bylo dokončené nedlouho po roce 1510. P. Chotěbor provázanost Ludvíkova křídla a velkého točitého schodiště odmítá. Naopak je přesvědčený, že se s výstavbou Ludvíkova křídla v původní koncepci jagellonské přestavby nepočítalo, protože křídlo zakrylo velké vřetenové schodiště, jehož vnější plášť se v jižním průčelí Vladislavského sálu výrazně uplatňoval. Výstavbu Ludvíkova křídla datuje mezi roky 1502 a 1510 a nepředpokládá, že v době výstavby bylo přístupné z točitého schodiště (Chotěbor 2016, 133). Rovněž T. Durdík (2002, 451) chápe Ludvíkovo křídlo jako slohově nejpokročilejší, poslední nově přistavěnou část, s Vladislavským sálem původně komunikačně nepropojenou, se vstupem z úrovně přízemí paláce (tj. třetího podlaží Ludvíkova křídla, gotické úrovně Starého paláce). Provedený stavebněhistorický průzkum ani průzkumy prováděné během oprav a restaurátorských prací zatím nezachytily žádnou situaci, která by jednoznačně doložila současnou nebo následnou výstavbu a s tím související prvotní nebo až druhotné propojení velkého točitého schodiště se čtvrtým a pátým podlažím Ludvíkova křídla.

Dispozice Ludvíkova křídla

Ludvíkovo křídlo (obr. 2) bylo přistavěno k jižní straně západní části královského paláce. Jižní stranu paláce tvoří románská hradba, kterou v tomto úseku zpevňují pětiboké věžice. Pozůstatky a stopy jedné z nich jsou dochované i v prvním a druhém podlaží (Líbal – Muk 1988, 382, 387). Budova zaujala parkán, který nechal zřídit Karel IV. (Durdík 2002, 450), jeho J část podle nejnovějších výzkumů využila hranolovou, dovnitř otevřenou baštu, která byla součástí parkánové zdi (Chotěbor 2016, 133–134). Možnost, že v Ludvíkově křídle byla využita starší stavba, připustila M. Vilímková (1974, 15), uvědomovala si však, že potvrdit by to mohl jen hloubkový průzkum. Ten zatím proveden nebyl, důležité informace však přinesl archeologický výzkum v suterénu Ludvíkova křídla, který zde nezachytil parkánovou hradbu ani její negativ. P. Chotěbor (2016, 133–134) na základě těchto zjištění dokládá, že Ludvíkovo křídlo využilo hranolovou, dovnitř otevřenou baštu, která byla součástí parkánové zdi. I když kvůli mladším přízdívkám není možné zjistit baštu stavebněhistorickým průzkumem, předpokládá, že bašta je součástí spodní části křídla až po římsu, která je rozhraním mezi horní částí z tesaných pískovcových kvádrů a spodní částí zděnou spíše z lomového zdiva. Využití bašty tak podle něj významně ovlivnilo polohu křídla.

Křídlo má půdorys nevýrazného písmene „L“, vybočení z obdélného půdorysu je na SZ straně. Od čtvrtého podlaží se v tomto rozšíření nachází velké reprezentativní točité schodiště. V dnešní podobě má Ludvíkovo křídlo pět podlaží. Původně bylo vyšší o jedno patro, které bylo odbouráno až v roce 1768 (Vilímková 1974, 118). Všechna patra mají severní trakt, liší se pouze šířkou zdi mezi tímto traktem a další částí budovy. Třetí, čtvrté a páté podlaží mají i střední trakt. Při renesanční přestavbě po požáru v roce 1541 byla do severního traktu čtvrtého a pátého podlaží vložena mezipatra propojená s mezipatrovými podestami dvouramenného schodiště (Líbal – Muk 1988, 415). První až čtvrté podlaží mají vydělenou jižní část (u prvního výškou klenby, u ostatních zdí). V prvním a druhém podlaží vydělený jižní prostor zabírá pouze tu část křídla, která předstupuje před parkán a pravděpodobně odpovídá parkánové baště, která se stala součástí Ludvíkova křídla (Chotěbor 2016, 133–134). Dispozici zbouraného šestého podlaží neznáme. Vytápěné byly obytné sály kromě jižního ve třetím podlaží.

První podlaží Ludvíkova křídla bylo přístupné pouze ze starého paláce z úrovně románského podlaží a bezpochyby sloužilo jako sklepní, skladovací prostor. Druhé podlaží mělo složitý stavební vývoj. Jeho jižní část umožňovala spojení parkánu, který byl výstavbou křídla rozdělen, nebyla propojená se zbývajícím částí podlaží, byla přístupná pouze zvenčí. Střední část, která nebyla vytápěná, zřejmě také sloužila jako skladovací prostor. Vyšší podlaží křídla propojovalo několik schodišť. Ve

Obr. 2. Praha hrad. Celkový podélný řez Ludvíkovým křídlem s vyznačením podlažnosti. Převzato ze SÚRPMO zaměření 1977 výkres č. 16, řez B-B. – **Abb. 2.** Prager Burg. Gesamtschnitt durch den Ludwigsflügel mit Hervorhebung der Stockwerke. Übernommen aus der Vermessung des SÚRPMO (Staatliches Institut für die Rekonstruktion von Denkmalstädten und -objekten) 1977 Zeichnung Nr. 16, Schnitt B-B.

východní polovině středního traktu dochovaných horních tří podlaží je umístěno dvouramenné schodiště, které zpřístupňuje také obě mladší mezipatra. Původně končilo v pátém podlaží, při mladších úpravách bylo ukončeno na úrovni mezipatra čtvrtého podlaží (Líbal – Muk 1988, 407). Druhé a třetí podlaží propojuje schodiště, které leží ve východní části severního traktu druhého podlaží a ústí do středního traktu podlaží třetího. Je to zároveň jediný přístup do severní části druhého podlaží. Obytné prostory třetího, čtvrtého a pátého podlaží spojovalo soukromé šnekové schodiště v jihovýchodním nároží paláce. Velké reprezentativní kruhové schodiště je jedno ze tří točitých schodišť, která umožňovala přístup na vnější ochoz umístěný nad okny Vladislavského sálu. Schodiště začíná ve čtvrtém podlaží, kde se přes něj vstupuje do reprezentativních prostor Ludvíkova křídla, v jeho obvodové zdi je portál do podlaží pátého, v jehož mezipatře dnes končí. Jak již bylo uvedeno výše, názory na původnost dnes existujícího vstupu ze schodiště do čtvrtého a pátého podlaží se liší.

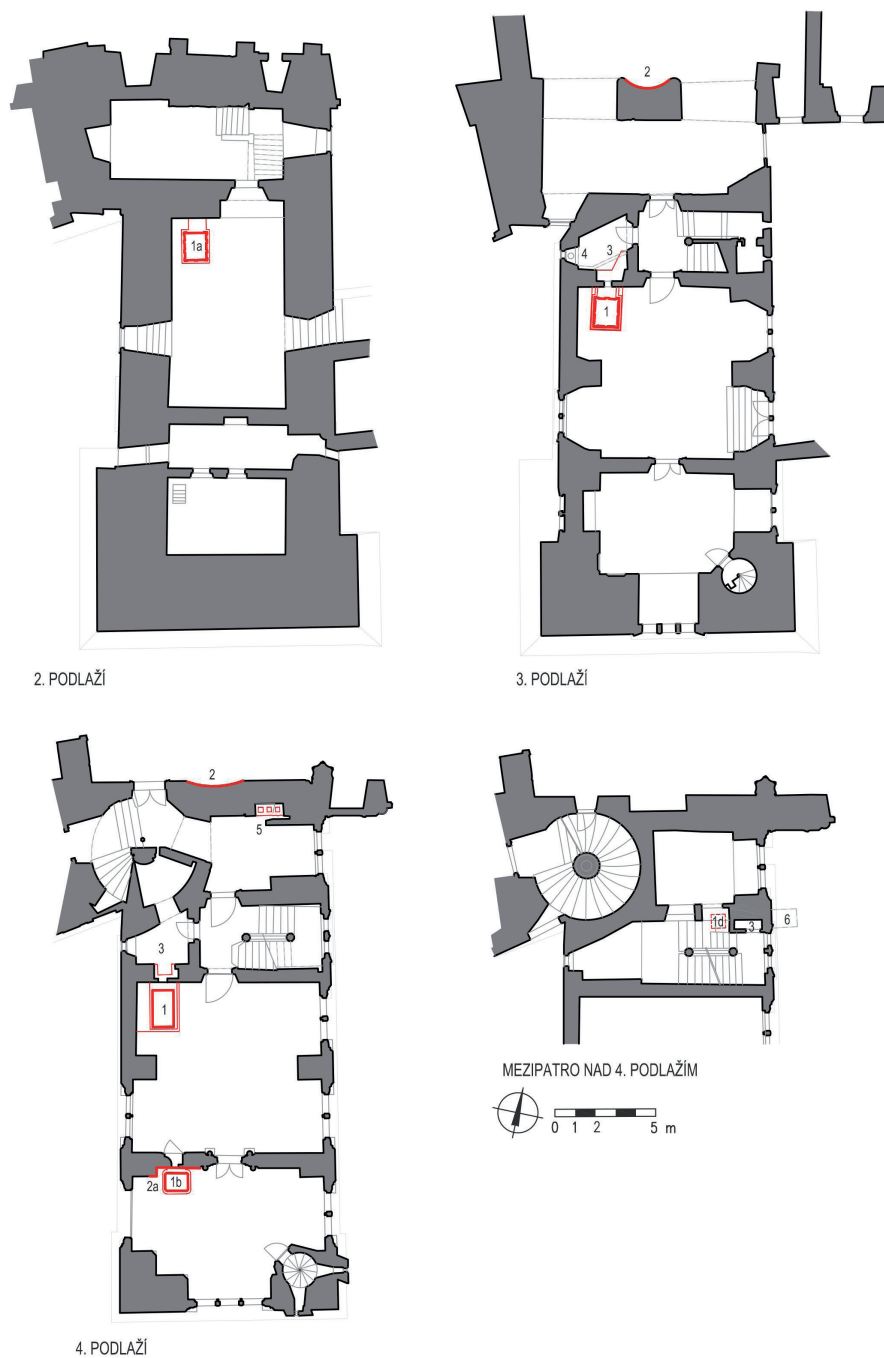
Ludvíkovo křídlo za 500 let své existence prošlo řadou stavebních úprav. Velkým zásahem do dispozice křídla byl katastrofální požár v roce 1541, po kterém následovaly opravy, jež se na jeho podobě výrazně odrazily. Do severních prostor čtvrtého a pátého podlaží byla vložena mezipatra; velké točité schodiště, požárem silně poškozené, bylo obnoveno ve výrazně zjednodušené podobě. Žebrová kroužená klenba se dochovala pouze v rozsahu jednoho plného kruhu s narušeným nástupním travě. Výše byla nahrazena valenou renesanční klenbou ve tvaru anuloidu, vnitřní nosný prstenec byl nahrazen plným vřetenem (Líbal – Muk 1988, 396–397). Mezi lety 1678 a 1681 byla jižní část Ludvíkova křídla předstupující přes parkán až do úrovně třetího podlaží zpevněná skarpem. Důvodem jeho stavby byla nutnost zajistit hlavní zeď křídla, která se vykláněla směrem ven a vykazovala trhliny (Vilímková 1974, 79). Zásah do podoby budovy přinesla také tereziánská přestavba Pražského hradu. Marie Terezie rozhodla o přestavbě Pražského hradu v r. 1755, spojovací Tereziánské křídlo mezi Ludvíkovým křídlem a Ústavem šlechticů bylo postaveno mezi lety 1766 a 1768 s využitím parkánové zdi. M. Vilímková (1974, 108, 116–117) zmiňuje, že v písemných materiálech jsou cenné zmínky o stavebních změnách jak v křídle Českého místopředsedství (Ludvíkovo křídlo), tak v jihovýchodním křídle starého královského paláce (křídlo zbudované Václavem IV.), bohužel je konkrétně neuvádí. Viditelné stavební úpravy jsou zachycené na starých fotografiích, plánech i zápisech hradního stavitele K. Fialy (1931, 23). Propojení spojovacího tereziánského křídla a horních pater Ludvíkova křídla umožňovala pavlač, na kterou se vstupovalo dveřmi vloženými do vybourané spodní části okna v severní místnosti čtvrtého podlaží. Při přestavbě tereziánského křídla byly zřízeny spojovací trojramenné schody, jejichž první rameno leželo uvnitř této prostory. Z původního okna po této přestavbě zůstala jen poškozená zárubeň. Od druhé poloviny 19. století stoupal zájem veřejnosti o památky, což vedlo také k tlaku na zahájení zajišťovacích a restaurátorských prací na Pražském hradě. Opravy starého paláce začaly v roce 1902. Pro názorové neshody mezi vídeňskou Centrální komisí, úřadem nejvyššího hofmistra a institucemi, které reprezentovaly českou veřejnost, však byly v roce 1906 zastaveny a obnoveny byly až po vzniku první republiky, kdy se Hrad stal sídlem prezidenta. Hradním stavitelem se stal Karel Fiala, který na Hradě pracoval již počátkem 90. let 19. století. Pod jeho vedením se začalo s průzkumem a nejnutnějšími opravami starého paláce v roce 1920. V Ludvíkově křídle pracoval Fiala v letech 1925–1936. Hlavní úpravy byly v podstatě dokončeny v roce 1931. Během oprav byly ze stěn odstraněny novější omítky, nátěry a bílení, zdivo bylo vyspraveno, vladislavská omítka byla vytmelena a zapačkována, byly opraveny okenní překlady a vyspraveny trhliny ve zdivu. Při opravě krovu se na půdě podařilo odhalit dlažbu zbouraného nejhořejšího patra (Vilímková 1974, 142–143). Tereziánské spojovací křídlo bylo sníženo, výše popisované spojovací schody byly odbourány a okno v severní místnosti čtvrtého podlaží bylo rekonstruováno do stavu, v jakém bylo po vložení mezipatra (Fiala 1931, 23). Hradní stavitel K. Fiala provedl v rámci průzkumů řadu sond do zdiva, některé z nich zůstaly otevřené a analyticky se v interiéru křídla uplatňují.

Využití Ludvíkova křídla

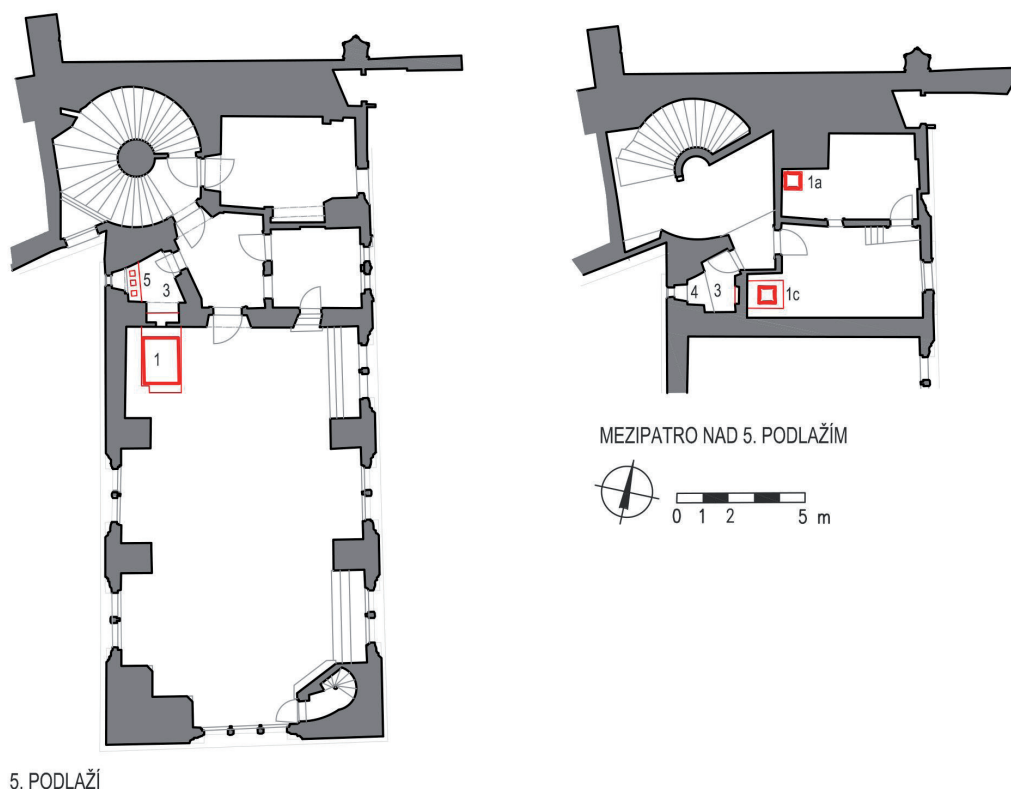
Názory na původní účel Ludvíkova křídla se liší. D. Menclová (1972, 384–385) předpokládala, že vzhledem k tomu, že Vladislav Jagellonský již v roce 1490 přesídlil i se dvorem do Budína, bylo Ludvíkovo křídlo již od počátku stavěno jak pro sídla úřadů (třetí a čtvrté podlaží), tak pro potřeby krále a dvora (páté podlaží, kde byla králova jídelna). Oproti tomu P. Kalina (2009, 124) se domnívá, že Ludvíkovo křídlo bylo stavěno jako křídlo obytné, protože původní projekt Ludvíkova křídla se vší pravděpodobností vznikl ještě v době, kdy nikdo netušil, že král i se dvorem přesídlí do Budína. Zmínky o využití Ludvíkova křídla nacházíme i v pramenech. V roce 1543 hodlal Ferdinand I. přijet do Prahy i s manželkou a syny, řešilo se tedy ubytování dvora na hradě, který dosud nebyl opravený po ničivém požáru 2. 6. 1541. Pro královnu a její dvůr se chystaly dva klenuté pokoje, označené jako dolní a prostřední světnice; horní světnice měla zůstat pro krále jako jídelna (Vilímková 1974, 22). Dolní a prostřední světnici lze spojit se třetím a čtvrtým, jídelnu s pátým podlažím Ludvíkova křídla. V roce 1576 poslal Rudolf II. do Prahy svého „komorního furýra“ Hanse Poppa, aby na hradě připravil pokoje pro jeho matku, císařovnu vdovu Marii Španělskou. Z dochované korespondence vyplývá, že kromě bývalých pokojů Ferdinanda I. ležících nad Zelenou světnicí měla císařovna dostat také „ten štok, kdež se nyní Kancelář česká drží a prve tu také Její milost královna Anna též slavné a svaté paměti pokoje své mívati ráčila“. Po jednáních s prezidentem České komory, arcibiskupem pražským a hejtmanem Pražského hradu podal furýr zprávu o vybraných pokojích. Uvádí se zde pokoje nad Českou kanceláří, kde „...někdy Její Milosti slavné a sv. paměti jakž dotčeno taffen štuben byla...“. Jednalo se patrně o královinu a potom císařovu jídelnu. Mimo jiné měla mít císařovna Marie Španělská k dispozici i pokoje nad jídelnou (tj. už ve hrázděném patře). Dále se hovoří o tom, že připojení České kanceláře a druhé kanceláře pod ní, které „jedna bez druhé býti nemůže“, není nutné. V roce 1576 sídlila tedy ve čtvrtém podlaží Ludvíkova křídla Česká kancelář, ve třetím podlaží se nacházela další kancelář, snad součást kanceláře České, páté podlaží bylo stále používáno jako jídelna. Hrázděné patro bylo obytné. Soukromou hodovní síň Ferdinanda I. i Maxmiliána II. do Ludvíkova křídla kladou i F. Kašička a M. Vilímková (1974, 69) v článku věnovaném císařským kuchyním Pražského hradu. V roce 1620, za Fridricha Falckého, byl pořízen podrobný soupis všech pokojů v Královském zámku Pražském, ve kterém se uvádí nad světnicí České dvorské kanceláře, tj. v pátém podlaží, pánova velká jídelna. Stav byl tedy obdobný jako v roce 1576. Roku 1679 se uvádí oprava kamen ve světnici vrátného při místnosti říšských dvorních radů v patře nad Českým místodržitelstvím (Vilímková 1974, 55–57, 64, 82). Je zřejmé, že někdy mezi lety 1620 a 1679 byla jídelna přemístěna jinam a i páté podlaží se změnilo v úřad. Toto využití Ludvíkova křídla trvalo až do poloviny 80. let 18. století, kdy se ústřední zemské úřady přestěhovaly z Pražského hradu na Malou Stranu a původní kanceláře přestaly být využívány (Vilímková 1974, 119). Po vzniku českého státu byly zahájeny restaurační a konzervační práce a Ludvíkovo křídlo bylo zpřístupněno veřejnosti jako cenná kulturní památka.

První a druhé podlaží

První podlaží Ludvíkova křídla nebylo vytápěné a sloužilo jako skladovací prostor. Druhé podlaží (obr. 3) je rozdělené do dvou komunikačně oddělených, vzájemně nepropojených částí. Severní a střední prostora jsou přístupné ze třetího podlaží schodištěm v severní místnosti, oddělená jižní část od východu i západu z bývalého parkánu, nyní tzv. jižního dvorku a prostoru zahrady Na valech. Severní prostora je zaklenutá dvěma poli bezžeberné křížové klenby, mezi nimiž je střední dělicí lomený pas. Z východní části severní místnosti vede dvouramenné schodiště do třetího podlaží Ludvíkova křídla. Vstup na podestu schodiště byl dnes jen částečně dochovaným portálem s drážkou pro osazení dveří. Východně od zazděného portálu je úsek zdiva bez organického líce,

Obr. 3. Praha hrad. Půdorysy 2., 3. a 4. podlaží a mezipatra nad 4. podlažím. 1 – kachlová kamna, 1a – kamna instalovaná až ve 20. století K. Fialou, na místě se původně kamna nenacházela, 1b – kamna nahradila původní krb, 1d – zaniklá pozice druhotně přidáných kamen, 2 – zbytky krbu, 2a – v omítce je patrný původní rozsah krbu včetně otesaných kvádrů po zrušených konzolách, 3 – prostor pro obsluhu kachlových kamen, 4 – výlevka/prevet, 5 – přízední kuchyňské topeniště pro dohřívání pokrmů, 6 – vykonzolování komínu mimo půdorys stavby. Na základě zaměření SÚRPMO 1977 kresba M. Biedermanová. – *Abb. 3. Prager Burg. Grundrisse des 2., 3. und 4. Stockwerks und des Zwischenstocks über dem vierten Stockwerk. 1 – Kachelofen, 1a – erst im 20. Jahrhundert durch K. Fiala installierter Ofen, ursprünglich stand an dieser Stelle kein Ofen, 1b – Ofen ersetzte einen ursprünglichen Kamin, 1d – erloschener Standort eines nachträglich errichteten Ofens, 2 – Kaminreste, 2a – im Putz sind die ursprünglichen Ausmaße des Kamins einschließlich behauener Quader, Reste entfernter Konsolen, sichtbar, 3 – Befeuerungsraum für Kachelofen, 4 – Ausguss/Abort, 5 – an der Wand gelegene Küchenfeuerstätte zum Aufwärmen von Speisen, 6 – Schornsteinstütze außerhalb des Gebäudegrundrisses. Auf Grundlage der Vermessung des SÚRPMO (Staatliches Institut für die Rekonstruktion von Denkmalstädten und -objekten) 1977 Zeichnung M. Biedermanová.*

5. PODLAŽÍ

Obr. 4. Praha hrad. Půdorysy 5. podlaží a mezipatra nad 5. podlažím. 1 – kachlová kamna, 1a – kamna instalovaná až ve 20. století K. Fialou, na místě se původně kamna nenacházela, 1c – kamna instalovaná K. Fialou na místě původních kamen, 3 – prostor pro obsluhu kachlových kamen, 4 – výlevka ve formě kamenného žlabu (dle M. Vilímkové piscoir), 5 – přizdní kuchyňské topeniště pro dohřívání pokrmů. Na základě zaměření SÚRPMO 1977 kresba M. Biedermanová. – *Abb. 4. Prager Burg. Grundriss des 5. Stockwerks und des Zwischenstocks über dem 5. Stockwerk. 1 – Kachelofen, 1a – erst im 20. Jahrhundert durch K. Fiala installierter Ofen, ursprünglich stand an dieser Stelle kein Ofen, 1c – durch K. Fiala an der Stelle eines früheren Ofens installierter Ofen, 3 – Befeuungsraum für Kachelofen, 4 – Steinrinne als Ausguss (laut M. Vilímková ein Piscoir), 5 – an der Wand gelegene Küchenfeuerstätte zum Aufwärmen von Speisen. Auf Grundlage der Vermessung des SÚRPMO (Staatliches Institut für die Rekonstruktion von Denkmalstädten und -objekten) 1977 Zeichnung M. Biedermanová.*

vyhlížející jako lité jádro zdiva, na nějž navazuje kvádříkové zdivo hradby. Jedná se o stopu po odbourané pětiboké věžici, částečně dochované již v prvním podlaží (Líbal – Muk 1988, 386–387). Tělo věžice, poškozené v jižní části výstavbou příčky mezi severní a střední místností, objevil K. Fiala hned pod dlažbou. Polohu zdiva věžice nechal v podlaze vyznačit použitím rozdílných dlažeb – věžice je dlážděná deskami opukovými, prostor kolem ní dlažbou keramickou (Fiala 1931, 48).

Na severní prostoru navazuje hlavní místnost, zaklenutá nepatrně lomenou valenou klenbou s dvojicí styčných výsečí bez hřebínků. Ve východní stěně má na místě původního okna druhotný vstup s dveřmi (Líbal – Muk 1988, 386–388), v západní stěně byly druhotně prolomené dveře (po výstavbě tereziánského spojovacího křídla), které nechal K. Fiala změnit na okno, nad nímž umístil sklepní okénko dle okna v severní prostoře (Fiala 1931, 51). V severozápadní části stojí tmavě hnědá klasicistní kachlová kamna (Líbal – Muk 1988, 386–388) z konce 18. až 1. pol. 19. století (obr. 5).¹ Kamna stojí na zděné omítané podezdívce s výklenky na čelní i boční straně a jsou připojena ke zdi krčkem. Sokl uzavírá profilovaná římsa, na krčku provedená jako kopie ze štuky (?). Na soklu je umístěn užší nástavec a horní část kamen. Na vrcholu stojí váza na štíhlé noze. Vrchol vázy se dotýká klenby místnosti. Stranu krčku obrácenou k obvodové zdi tvoří plechová dvířka, kterými je možné nahlédnout dovnitř. Do tělesa kamen byl vložen panel elektrického vytápění,

Obr. 5. Praha hrad. 2. podlaží, kachlová kamna. Foto M. Biedermanová. – Abb. 5. Prager Burg. 2. Stockwerk, Kachelofen. Foto M. Biedermanová.

prostor kolem panelu je vyplněný izolací. Na stěně, k níž jsou kamna přiložená, není příkládací otvor ani stopy po jeho zazdění. Stopy po existenci příkládacího otvoru nejsou ani v severní místnosti, odkud by byla kamna obsluhována. Na plánech Ludvíkova křídla zpracovaných SÚRPMO Praha v letech 1976–1977 ani na plánech historických, uložených v Archivu Pražského hradu, není zakreslen komín, který by bylo možné s těmito kamny spojit. Na již zmíněných historických plánech nejsou kamna evidovaná, a to ani na plánech, které zachycují a rozlišují jak kuchyňská topeniště, tak kachlová kamna a jejich příkládací otvory. Je zřejmé, že druhé podlaží nebylo vytápěné a kamna sem byla umístěna jen jako kulisa, bez možnosti připojení na komín. S největší pravděpodobností k tomu došlo při úpravách za první republiky. V materiálech hradního stavitele K. Fialy se dochovala zmínka o umístění dvojích kamen do mezipatra pátého podlaží, bohužel o stavbě těchto kamen se zatím nepodařilo najít žádné informace. Zřejmě se nejednalo o rekonstrukci kamen, nýbrž o sestavení tělesa, jehož velikost se stavebníci pokusili přizpůsobit prostoru, který byl k dispozici. Nepodařilo se to úplně vzhledem k tomu, že váza zasahuje do klenby. Zjištění rozsahu úprav kachlů a snad i rekonstrukci původního vzhledu kamen umožní pouze jejich rozebrání při restaurování spojené také s dohledáním totožných kachlů v depozitáři. Topné těleso bylo do kamen umístěno v 80. letech 20. století.

Třetí podlaží

Třetí podlaží (obr. 3) bylo prvním obytným podlažím Ludvíkova křídla. Severní místnost třetího podlaží byla v době výstavby křídla spojená s jihozápadní prostorou gotického patra paláce (tzv. stará registratura). Původní hradba byla probourána a byly do ní vloženy dvě lomené tesané arkády. Mezi arkádami stojí pilíř, v jehož středu bylo na jižní straně viditelné lomové zdivo, pozůstatek gotického zdiva Karlova paláce (Líbal – Muk 1988, 393). Na severní straně pilíře se nacházel krb, z něhož se dochovala zadní stěna vyzděná z cihel. Dýmník i konzoly, které ho nesly, byly v minulosti odstraněny, dnešní stav je zřejmě výsledkem úprav prováděných ve 20. a 30. letech 19. století. V současné době je viditelná pouze horní část krbu, spodní je skrytá za vitrínou expozice Příběh Pražského hradu.² Z prostory se vstupovalo jen zčásti dochovaným raně renesančním portálem do středního traktu – v něm začínalo dvouramenné schodiště, ústilo do něj schodiště z druhého podlaží a nacházel se tam vstup do místnosti, ze které se obsluhovala kachlová kamna v hlavní místnosti.

Prostora, ze které se příkládalo do kamen v sále, má tvar lichoběžníka. Přístup je portálem s písčinkovým ostěním s okosenou hranou (Líbal – Muk 1988, 391). Místnost je zaklenutá plochou křížovou klenbou, na podlaze jsou keramické dlaždice.³ Osvětlená je malým okénkem od západu. V nice okna je vložený prevet. V jižní zdi je výklenek, nad nímž je umístěn dýmník a nachází se v něm příkládací otvor a otvor pro odvod kouře z kachlových kamen v sousedním sále. Před ústím kamen je topeniště na hloubku zdi, které se v tupém úhlu lomí a pokračuje k východní zdi komory. Zabírá tak celý jihovýchodní kout místnosti. Nad topeništěm se nachází cihlový dýmník.

Dispozice komory se měnila. Příkládací nika v jižní zdi byla zřejmě původně vepředu zaklenutá pasem. Za ním se nacházel dýmník, který stoupal šikmo k západu do komína. Před ústím příkládacího otvoru kamen byla pravděpodobně úzká odkládací plocha. Obdobnou konstrukci najdeme i ve čtvrtém a pátém podlaží na úrovni říšské dvorské kanceláře. Později došlo ke změně. Ústí komína bylo využito pro vložení malého kuchyňského topeniště, nad kterým byl vyklenutý dýmník, po němž se dochoval náběh omítky po levé straně stávajícího mladšího dýmníku, který ho nahradil. Pro zajištění dobrého tahu byl vybourán pas v čele niky a tato byla zvýšena na výši pravděpodobně již prvního dýmníku. Topeniště zabralo celou hloubku niky a pokračovalo také podél východní zdi až na její roh. Pro zvětšení prostoru byla zřejmě nika rozšířena východním směrem téměř až na úroveň vnitřního líce východní zdi. Boky topeniště jsou omítané, jeho povrch tvoří

keramické dlaždice uložené do maltového lůžka. Stopy po odbourání pasu jsou dosud v prostoru pod mladším dýmníkem viditelné, i když je částečně zakryl nový cihlový pas, který zde byl vyklenut v rámci statického zajištění při přípravě expozice Příběh Pražského hradu. Stopy přezdívaní jsou patrné i na východní zdi. Rozšíření topeniště rozpoznatelné není. Cihlový dýmník je vyzděný z cihel, má tvar kupole. Vynáší ho přímý oblouk, jenž je zhruba ve středu vyspravený pravděpodobně cementovou maltou. Na východní straně je mezi stěnou dýmníku a zdí krátký úsek provedený přečtnělkovou klenbou, která se opírá i o železný pás vložený mezi východní zeď a rub oblouku. Spáry cihel a částečně i vlastní cihly v dýmníku jsou zadehtované, vysprávka oblouku je čistá, z doby, kdy se už topeniště ani kamna nepoužívaly. Příkládací otvor kamen je zaklenutý segmentem, nad ním se nachází otvor pro odtah kouře. Vnitřní prostor kamen je dlážděn cihlami, podesta a podlaha místnosti jsou z keramických dlaždic 18×18 cm kladených do maltového lůžka.⁴ Jsou zde dva úseky dlažby, ve východní části starší, prošlapaný, s řadou popraskaných dlaždic skládaných na nepravidelnou vazbu, na západě před prevetem část ze světlejších, minimálně poškozených dlaždic na stříh. Novější dlaždice sem pravděpodobně byly položeny při opravách vedených hradním stavitelem K. Fialou, protože v jeho záznamech je zpráva o tom, že do komory vložil výlevku, jejíž trubka byla zaústěná do šachty prevetu (Fiala 1393, 38). Trubka ležící již pod úrovní podlahy skutečně v prevetu je.

Bližší chronologické určení změn je složité. K. Fiala uvádí, že „celková nálada komory té ponechána byla v nedotčeném stavu, toliko vyčištěny omítky a dlažba cihelná. Něco málo trhlin bylo vyspraveno“. Podle stavu omítek nezůstalo pouze u vyčištění. V prostoru komory se podařilo identifikovat 7 druhů omítek, z toho 4 historické a 3 novodobé. K zaniklému dýmníku patřila druhá nejstarší omítka, chronologicky třetí omítka je na dýmníku stávajícím. Čtvrtá omítka pokrývá větší část plochy stěn komory a je stejně stará jako konstrukce prevetu. Po dokončení Ludvíkova křídla místnost sloužila jako příkládací prostora. Vzhledem k tomu, že dýmníkům patří druhá a třetí omítka, je pravděpodobné, že k jejich výstavbě došlo poměrně záhy. Vložení kuchyně do tohoto podlaží lze nejspíše spojit se změnou užívání sálů z obytných místností na kanceláře, k čemuž došlo někdy mezi lety 1543 a 1576. Se zřízením kuchyně zřejmě souvisí – podle charakteru zdiva – dodatečné vložení odpadní šachty, která s velkou pravděpodobností sloužila pro kuchyňskou výlevku, protože umístění kuchyně a prevetu do jedné místnosti si lze jen těžko představit. Prevet zde byl zřízen až po ukončení fungování kuchyně.

Střední větší sál, přístupný raně renesančním portálem, je zaklenutý valenou, lehce lomenou klenbou s ostře lomenými styčnými výsečemi. Ve východní zdi jsou dvě okna, z nichž jižní bylo, po výstavbě spojovacího Tereziánského křídla, přeměněno na portál s předloženými schody. V západní zdi je okno v jihozápadní části, v severozápadním koutě jsou zelená rokoková kachlová kamna (Líbal – Muk 1988, 390–393). Kamna (obr. 6) stojí na zděné omítané podezdívce, která má sokl a římsu. Třístupňová rokoková hranolová kachlová kamna, ukončená vrcholovou částí s vázou, jsou k severní zdi připojena krčkem.⁵ První a druhý stupeň kamen stojí na nízké základně, všechny stupně jsou ukončené římsou. Střední část každého stupně tvoří velkoformátové vysoké reliéfní obdélné kachle. Na kamnech jsou použity 3 typy reliéfních velkoformátových kachlů, které jsou totožné s kachli na kamnech v sále ve třetím podlaží, 4. typ využitý pro spojovací krček je shodný s kachli na kamnech v sousedním sále písařů. Některé z kachlů byly při osazování do kamen pootočené o 180 stupňů. Jak již bylo uvedeno, váza je shodná s vázami kamen v sále písařů a ve třetím podlaží. Použití totožných kachlů i jejich rozmístění ukazuje na zásadní přestavbu kamen. Kamna dosud nebyla restaurována. V jejich interiéru se dochoval železný koš (obr. 7), který měl chránit kachle před poškozením během příkládání. Koš má tvar písmene U. Tvoří ho dva vodorovné pásy s otvory, kterými jsou protažené svislé tyče. Koš prochází jak vlastními kamny, tak spojovacím krčkem až ke zdi. Jeho vzdálenost od stěny kamen je tak větší než od stěny krčku. Svislé tyče jsou čtverhranné, v dolní části zašpičatělé, v horní kromě čtyř rozklepané, vzniklá plochá část je ohnutá dovnitř kamen.

Obr. 6. Praha hrad. 3. podlaží, kachlová kamna. Foto M. Biedermanová. – **Abb. 6.** Prager Burg. 3. Stockwerk, Kachelofen. Foto M. Biedermanová.

Obr. 7. Praha hrad. 3. podlaží, železný kovaný koš ve spodní části kachlových kamen chránící kachle před poškozením při přikládání. Foto M. Cejpová. – *Abb. 7. Prager Burg. 3. Stockwerk, geschmiedeter Eisenkorb im Unterteil des Kachelofens zum Schutz der Kacheln vor Beschädigung bei der Befeurung. Foto M. Cejpová.*

Tyče mají různou výšku, sahají zhruba do úrovně římsy mezi spodní a střední částí kamen. Na delších stranách koše (tj. na pravé a levé straně) mělo být kolem 15 tyčí, několik jich však chybí. Na zadní, kratší straně je 8 tyčí. V rozích koše jsou dvě vyšší neroztepané tyče o větším průměru než ostatní. Tyto tyče v sobě mají v dolní a horní části po dvou otvorech, do kterých jsou uchyceny vodorovné pásy, boční blíže krajům, zadní blíže středu tyčí. Zhruba uprostřed delších stran jsou další dvě tyče, jež jsou vyšší než ostatní, neroztepané a neohnuté. V jejich spodní části je zarážka, o kterou je opřen vodorovný pás, zřejmě proto, aby se zabránilo jeho prohnutí. Kachle v krčku a v prvním a druhém stupni kamen jsou natřené světle okrovou hmotou, pravděpodobně kamnářskou hlinou, bez analýzy nelze vyloučit ani sádro. Za košem, tj. v úrovni krčku a prvního stupně kamen, jsou vloženy 3 řady cihel, dolní a horní řada je souvislá, z cihel na šířku, střední tvoří cihly postavené ob jednu na výšku. Cihly měly zřejmě vyztuzit spodní díl kamen. Kachle horního stupně jsou uvnitř černé, očazené, jejich spoje a některé vnitřní části jsou vyplněné již zmíněnou světlou a neznečištěnou hmotou. Rohy této části jsou rozepřeny úhlopříčně umístěnými, zřejmě dřevěnými trámky. Horní uzavření krčku je z bobrovek, které leží 2 na železných, druhotně využitých pásech vnitřního koše. Ze stavu kamen je možné usuzovat na dvě zásadní opravy – první, při níž byla kamna rozebrána a znovu sestavená s určitou odchylkou od původního stavu, a druhou, při které byla vložena cihlová vyzdívka a zřejmě dřevěné trámky a bylo provedeno nové omazání kachlů a jejich spojů. Druhá oprava byla provedena v době, kdy už kamna fungovala jen jako kulisa, ve které se netopilo. Nabízí se datovat tuto druhou úpravu do 20. a 30. let 20. století, K. Fiala ji však v přehledu prací provedených v Ludvíkově křídle nezmiňuje.

Jižní sál, přístupný opět raně renesančním portálem, je klenutý obdobně jako střední místnost. Původně měl 3 okna, později bylo okno na západní straně zazděno. Sál nebyl vytápěný, komín byl do zdi mezi sály vložen dodatečně, během oprav za první republiky byl kvůli zabezpečení zdi zazděn (Fiala 1931, 46). V jihovýchodním koutě je šnekové schodiště, v jihozápadním jsou dva zazděné portály. Ostění dveří v západní stěně jihozápadního nárožního pilíře vedlo do záchodku umístěného v síle zdi, dveře v jižní stěně uzavíraly patrně výklenek v síle zdi. K. Fiala (1931, 45) se domníval, že záchod i výklenek byly zazděny při velkých opravách kolem roku 1630. Nejpozději to muselo být během výstavby skarpu, protože okénko prevetu již ve skarpu provedeno nebylo. Podle Fialova popisu musela být minimálně zazdívka dveří prevetu v době jeho působení vybouraná. Kdy došlo k jejich opětovnému zazdění, se zatím nepodařilo dohledat.

Čtvrté podlaží

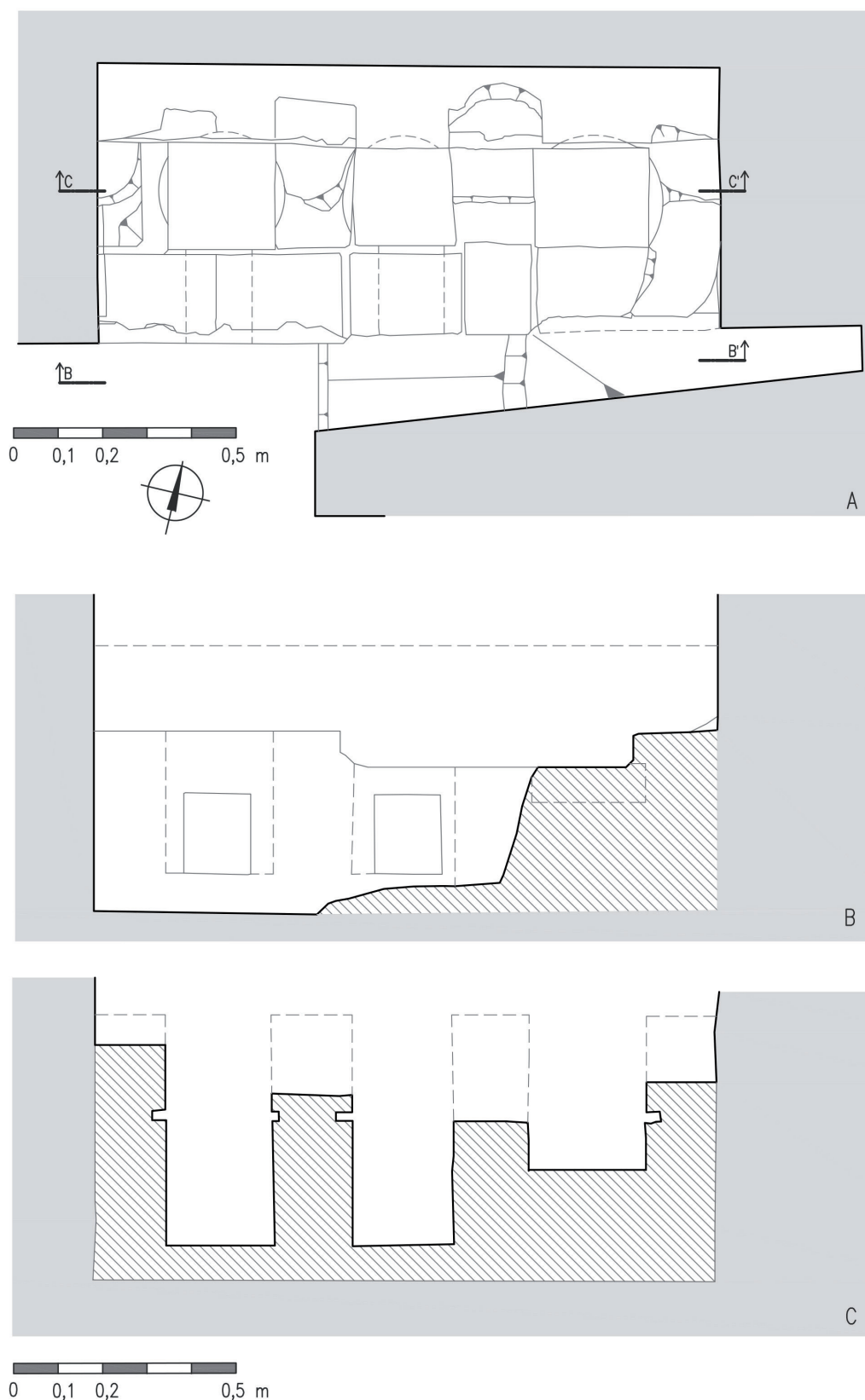
Čtvrté podlaží, které se nacházelo na úrovni vladislavského sálu, bylo reprezentativním prostorem Ludvíkova křídla (obr. 3). Severní místnost byla původně stejně vysoká jako sály ve třetím traktu a stejně jako tyto sály byla zaklenutá žebrovou klenbou a osvětlená shodným křížovým oknem. V severní zdi, tj. ve zdi mezi Vladislavským sálem a Ludvíkovým křídlem, se nacházel krb, mírně posunutý k východu oproti krbu v sále, s nímž měl společný komín. Když bylo po požáru v roce 1541 do této prostory vloženo mezipatro (spojené s mezipatrem dvouramenného schodiště), krb byl zrušen a jeho plášť, včetně ze zdi vyčnívajících částí krbových konzol, byl odstraněn. Na jeho místě byla vybudována nika, do které bylo po nějaké době situováno topeniště. Poté, co topeniště přestalo fungovat, byla nika i s torzem topeniště zazděna. Jak stopy krbu, tak prostor niky s topeništěm odkryl a analyticky prezentoval hradní stavitel K. Fiala.

Ze západní strany krbu je dnes pod klenbou viditelná jedna odsekaná konzola, další dvě (spodní celá, horní zčásti) se nacházejí ve východní stěně niky, která krb nahradila. Konzoly jsou ve výši 180 cm nad podlahou, což zhruba odpovídá krbu ve Vladislavském sále. Šíře krbu byla 194 cm, to je o 86 cm méně než v sále. Zadní stěna krbu ve Vladislavském sále ustupuje o 26,5 cm vůči zdi, dá se tedy předpokládat, že užší krb mohl být i mělčí. Místo krbu zaujala nika o rozměrech 60×138 cm zaklenutá segmentovou klenbou. Vzhledem k hloubce niky je zřejmé, že pro její vložení musel být výklenek krbu v zadní části prohloubený. Nika, užší než krb, byla přiložená k východní straně krbu, kde ve své stěně využila obě konzoly. Na západě byl zbytek krbu v délce 56 cm zazděný; zazdívka tvoří část západní stěny výklenku, která je celá omítnutá, takže její materiál neznáme. Zadní a východní stěna niky pod pískovci jsou z cihelného zdiva, které s největší pravděpodobností tvoří plentu vybouraného kamenného zdiva. Velikost cihel se shoduje s velikostí cihel v krbu v sále, takže nelze vyloučit jejich druhotné použití. Výklenek byl zřejmě celý omítaný, staré kletované omítky s několika nátěry se dochovaly jen ve spodní části, kde je chránilo dodatečně vložené topeniště. Dnes jsou omítky ve střední části doplněné omítkami z doby první republiky, horní část je režná s novým spárováním. Několik vrstev nátěrů, které jsou na původních omítkách, dokládá, že mezi zřízením niky a vložением topeniště uplynul nějaký čas (Líbal – Muk 1988, 399–401, doplněno). Topeniště (obr. 8) se jen v detailech liší od topeniště v příkladacích místnosti v pátém podlaží. Výška topeniště nad dlažbou místnosti, která dle K. Fialy (1931, 21) pochází z doby tereziánské přestavby hradu, je 60 cm. Topeniště (obr. 9) se dochovalo celé pouze v zadní části, jeho přední část byla ubouraná. Obsahuje 3 symetricky umístěné svislé topné šachty, které měly ve spodní části manipulační otvory vyústěné na čelní straně. Topeniště je vyzděné z cihel⁶ na vápennou maltu, která obsahuje drobné šedohnědé až okrové valounky až do 1 cm. Síla vodorovných spár je 1,5–3 cm, svislých 1–2 cm. Povrch, čelní stěna i šachty topeniště byly omítané. Omítka na povrchu a v šachtách je silná 0,5–0,7 cm, i přes znečištění prachem viditelně propálená do světlých odstínů červené barvy. V zadní části topeniště se na čelní straně dochoval zbytek okrovošedé omítky, je

Obr. 8. Praha hrad. Topeniště v nise za Vladislavským sálem. Foto M. Biedermanová. – **Abb. 8.** Prager Burg. Feuerstätte in einer Nische hinter dem Vladislavsaal. Foto M. Biedermanová.

však částečně překrytý novodobou bělavou omítkou. Přední část čelní strany byla nově omítnuta při opravách ve 20. a 30. letech 20. století. Vedle vzhledu omítky a návaznosti na stěnu vlevo od topeniště to dokládá i její přesah na přední, částečně odbouranou stěnu topeniště. Rozměry topeniště byly dané velikostí niky, šíří cihel a požadovanou velikostí topných šachet. Velikost topných šachet je 24×24 cm, 23×23 cm a 24×26 cm, což lze srovnat s rozměry šachet v topeništi v pátém podlaží, které jsou o málo menší (20×23 cm, 21×21 cm, 22×22 cm). Rohy topeniště i obvodové stěny s přepážkami jsou provázané, přepážky jen v některých řadách. Hloubka šachet je 52 cm, tj. 9 cm nad dlažbou místnosti. Na dno šachet ústí manipulační otvory. Dochovaly se u levé a střední šachty. Jejich výšku 18 cm určila výše 2 řad zdiva; poloha vůči šachtě a šíře 15 cm byly přizpůsobeny průběhu běhounů, proto nesměřují přesně na střed šachty. Přední část topeniště je ubouraná, což umožnilo zjistit jeho vnitřní konstrukci. Nad manipulačními otvory byly 2 řady cihel. Na nich byla nanesená silná vrstva malty (až 7 cm), v níž se dochovaly otisky kruhových útvarů, dle analogií železných roštů. Nad nimi se nacházely další 3 řady cihel překryté povrchovou maltovou vrstvou. V úplnosti se zachovala pouze zadní stěna topeniště, která dosahovala výše 22 cm nad rošty. Nejlépe jsou zachované stopy po roštu u levého topného kanálu. Dochovala se dutina v zadní stěně topeniště a otisk pravého a levého okraje, takže je možné určit průměr roštu, který byl zhruba 28 cm. Rošt neležel přesně na středu šachty. U střední šachty se dochoval otisk vlevo (3,5 cm) a dutina vzadu (2 cm), u pravého kanálu je stopa roštu rozpoznatelná vpravo (3 cm) a v dutině vzadu (3 cm). Podle způsobu ubourání topeniště se zdá, že se jednalo o záměrnou destrukci, jejímž cílem bylo vyjmutí železných roštů. Jak bude uvedeno dále, odkouření do komína pro toto topeniště nebylo třeba. Nika s topeništěm byla po ukončení jeho fungování zazděna, k pilíři okna byla připojena příčka, která půdorysně koresponduje s blokem zdiva, jenž byl připojen k jižnímu pilíři

Obr. 9. Praha hrad. Detailní zaměření topeniště v nice za Vladislavským sálem. A – půdorys topeniště, B – řezopohled na čelní stěnu topeniště, C – řez topeništěm. Kresba M. Cejpová a M. Biedermanová. – *Abb. 9.* Prager Burg. Detailvermessung der Feuerstätte hinter dem Vladislasaal. A – Grundfläche der Feuerstätte, B – Querschnittsansicht der Vorderwand der Feuerstätte, C – Schnitt durch die Feuerstätte. Zeichnung M. Cejpová und M. Biedermanová.

okna, zřejmě pro zajištění líce poškozeného požárem v roce 1541. Na jižním líci příčky, 30 cm od jejího okraje, se mezi novodobými omítkami zachoval svíslý, 70 cm široký pruh starší kletované omítky (Líbal – Muk 1988, 399). Složitější situace se ukazuje na rubové straně příčky. Původní pilíř okna končí 31 cm východně od pravé hrany niky. Navazující příčka má nerovný líc omítnutý bělavou omítkou. Ve vzdálenosti 70–75 cm od okraje příčky je tužkou psaný nápis „OPRAVENO 1938“. Nápis vychází do místa, kde se na lícové straně dochovala kletovaná omítka. Nad nápisem je vidět neomítnuté ledabyle lícované zdivo z drobných kamenů a úlomků cihel spojované bělavou maltou shodnou pohledově s omítkou rubu příčky. Příčka je dnes široká 25 cm, mezi topeništěm a nerovným vnitřním lícem příčky je prostor široký 19 cm, vyplněný při zemi nízkým zdivem, které mírně stoupá směrem dozadu. Tam překrývá místo, kde předpokládáme ústí manipulačního otvoru pravé šachty topeniště. Zdivo je překryté bělavou novodobou maltou, pod kterou místy prosvítají cihly a tmavě okrová omítka. Můžeme se domnívat, že K. Fiala nechtěl úplně zbourat příčku, na níž se dochovala historická omítka, a proto uboural a nově omítl její zadní stranu, aby umožnil lepší přístup do niky.

Střední trakt byl přístupný raně renesančním portálem. Jeho východní část zabíralo dvouramenné schodiště, západní místnost, odkud se přikládalo do kamen ve velkém sále. Tato prostora byla přístupná pískovcovým okoseným portálem. Je zaklenutá jediným křížovým bezžebním polem se segmentovými čely. Osvětluje ji malé okénko na západní straně, na podlaze je keramická dlažba kladená do maltového lože, místy opravená betonem. Na severní straně je druhotný, segmentově zaklenutý průraz do prostoru pod nástupem na kruhové schodiště, který byl dodatečně prostorově vymezen vložením zdi pod schodiště. V jižní stěně příkládací místnosti se nachází nika, nad níž se nachází dymník, vpředu vyneseny pasem a šikmo stoupající k západu, kde ústí do komína (Líbal – Muk 1988, 403–404). V nice je příkládací otvor, nad nímž se nachází otvor pro odvod kouře. Příkládací otvor má stěny omítané, segment, vyklenutý z cihel, omítaný není. Po obvodu niky se nachází odkládací prostor. Jeho boky jsou omítnuté, dno tvoří dlaždice (respektive jejich části).⁷

V jihozápadním rohu místnosti vystupuje komín příkládací místnosti a kuchyně ze třetího podlaží. Kvůli zachování tahu musí komín obejít dymník a začátek komínu ze čtvrtého podlaží, protože topné komory ve třetím, čtvrtém a pátém podlaží ústí do téhož komína. Vystupující část komína nesou 3 pískovcové konzoly, nad nimiž je porušený pískovcový kvádr a dále cihelné zdivo. Pouze horní konzola je silně poškozená žárem. Ukazuje to, že zde patrně existovalo nějaké topeniště napojené jen na horní konzolu komína, po němž se nedochovaly žádné stopy. Podle zprávy K. Fialy (1931, 28) bylo při opravách celé uspořádání komory ponecháno ve starém stavu, byly očištěny stěny a omítka a opravená dlažba, okénko i dveře.

Ze středního traktu se raně renesančním portálem vchází do většího ze dvou sálů, tzv. síně písařů. Sál je zaklenutý síťovou klenbou, osvětlený třemi křížovými okny. V jižní stěně je monumentální oboustranný portál edikulové formy, který má na vlysu reliéfní erb s korunovaným L ve středu, lvem a ptákem Nohem po stranách (Líbal – Muk 1988, 405–406). Na podlaze je keramická dlažba.

V severozápadním rohu sálu jsou barokní hranolová kachlová kamna z 1. poloviny 18. století, (Martinová 1970). Stojí na zděné omítané podezdívce, která dosahuje až ke zdem sálu. Kamna (obr. 10) mají dvojdílný sokl, nástavec a vrcholovou část ukončenou vázou. Spodní část soklu stojí na nízké základně, nad níž je řada velkoformátových kachlů, ukončená nízkou římsou. Tato část sahá až ke zdi místnosti, kde je otvorem pro přikládání a nad ním umístěným otvorem pro odvod kouře propojená s topnou komorou a vytváří tam jakýsi krček, jehož záklop tvoří tašky bobrovky položené na železné pásovině. Nad touto částí je horní část soklu tvořená řadou velkoformátových kachlů zakončených římsou, která již ke zdi nedosahuje. Následuje užší nástavcová část tvořená řadou nízkých kachlů totožných s kachli v základně, řadou velkoformátových kachlů a římsou, nad

Obr. 10. Praha hrad. 4. podlaží, kachlová kamna v sále písařů. Foto M. Biedermanová. – Abb. 10. Prager Burg. 4. Stockwerk, Kachelofen im Skriptorium. Foto M. Biedermanová.

Obr. 11. Praha hrad. Otisk krbu na zdi ve čtvrtém podlaží v sále místodržících. 1 – rozhraní opravované omítkové plochy, 2 – klenební žebra doplněna ve štuku a malbě, 3 – předpokládaná pozice krbové římsy, 4 – svislý kvádr v okenním ostění, část druhotně odtesané konzoly krbu, 5 – kvádr v okenním ostění bez vazby část druhotně odtesané konzoly krbu, 6 – předpokládaná pozice krbové římsy – není jasné řešení detailu u bohatě zdobeného portálu. Foto a kresba M. Biedermanová.
 – *Abb. 11.* Prager Burg. Abdruck eines Kamins in der Wand des vierten Stockwerks im Statthaltersaal. 1 – Umriss der reparierten Putzfläche, 2 – in Stuck und Malerei ergänzte Gewölberippen, 3 – mutmaßliche Position des Kaminsimses, 4 – senkrechter Quader in der Fensterwandung, Teil einer nachträglich entfernten Kaminkonsole, 5 – Quader in der Fensterwandung ohne Anbindung, Teil einer nachträglich entfernten Kaminkonsole, 6 – mutmaßliche Position des Kaminsimses – wie dieser konkret mit dem reich verzierten Portal verbunden war, ist unklar. Foto und Zeichnung M. Biedermanová.

níž je vrcholová část a váza. Pod střední a horní římsou byly kachle stažené železnými, na konci rozkovanými plochými pruty, které sloužily ke zpevnění.⁸ Kamna byla v 80. letech 20. století elektrifikována, uvnitř kamen je konstrukce ze šamotových cihel s topnými tělesy. V rozsahu spodní části soklu je v kamnech vnitřní železný koš, jehož úkolem bylo chránit kachle před nárazy polen během příkládání. Jeho konstrukce byla stejná jako u kamen ve 3. podlaží, byl však více poškozený. Kachle byly zčásti nebo až po úroveň vnitřních ztužovacích žeber vyplněné jílem s ostřivem, zřejmě v souvislosti s elektrifikací byly spodní řady kachlů přes jílový výmaz přetřené kamnářskou maltou. Je zřejmé, že kamna byla v minulosti rozebrána a nově sestavená, jejich vzhled byl při této opravě změněn. Dokládá to řada zjištění, např. nedodržení polohy kamen podle kamnářských značek, na zadní straně kamen užití kachlů se stejnou velikostí, ale s rozdílným dekorem, užití zlomků kachlů (totožných s těmi, z nichž jsou kamna postavená) ve vnitřních výplních (Antony Čekalová 2012, 2, 5). Pro rozebrání a určité přeřešení kamen svědčí i to, že váza, která je zakončuje, je až rokoková a je shodná s vázami kamen v místnosti místodržících ve čtvrtém podlaží a ve velkém sále ve třetím podlaží. Kolikrát byla kamna rozebrána a opravovaná, nevíme; částečné rozebrání a přestavění kvůli tomu, že kachle byly ve spárách velmi uvolněné, nechal provést hradní stavitel K. Fiala (1931, 31).

Jižní místnost čtvrtého podlaží byla původně zaklenutá stejnou klenbou jako místnost střední, žebra však byla (kromě těch přístěnných) odstraněna a jsou naznačena jenom šedou barvou (Líbal – Muk 1988, 406). V současné době je na podlaze keramická nezdobená dlažba, kterou zde zřejmě nechal položit K. Fiala (1931, 34). Nahradil jí prkennou dlažbu, kterou datoval do 18. století. V jihovýchodním koutě místnosti je šnekové schodiště přístupné obdélným portálem s drážkou dvířek na hraně (Líbal – Muk 1988, 406), na kterém je vyrytý již dříve zmíněný letopočet. V severozápadním rohu sálu jsou rokoková hranolová kachlová kamna (obr. 11),⁹ která datuje hradní stavitel K. Fiala (1931, 34) do doby Marie Terezie podle letopočtu, který je uvnitř kamen (Fiala pouze zmiňuje letopočet, ale neuvádí ho konkrétně, a ani v další zatím prostudované Fialově pozůstalosti se toto datum nepodařilo objevit). Třístupňová kamna ukončená vrcholovou částí s vázou stojí na 6 balustrových nohách, na nichž je železný rám; do něj je zasazena pásovina a na ní železná deska, která tvoří spodní část kamen. Mají obdélný půdorys a zaoblené rohy. Každý stupeň kamen stojí na nízké základně a je ukončený římsou, která je u třetího stupně na čelní straně kamen zahrocená do štítku, pod nímž je palmetový útvar. Střední část všech stupňů tvoří velkoformátové vysoké reliéfní obdélné kachle, mezi nimiž jsou hladké úzké kachle jako lišty (Martincová 1970, doplněno). Na kamnech jsou použity dva typy reliéfních velkoformátových kachlů, které jsou totožné s kachli na kamnech v sále ve třetím podlaží. Zadní strana spodního stupně je úzkým zděným krčkem připojená ke zdi oddělující oba sály. Příkládací otvor kamen se nacházel v nice dodatečně proražené do této zdi v sousedním sále. Nika je uzavřená novodobými dvířky v pískovcovém ostění. Kamna jsou elektrifikovaná, v topné nice je umístěná elektrická rozvodná skříň, která neumožňuje nahlédnout do kamen. Příkládání z prostoru síně písařů, což byl původně – dle klenby a oboustranného edikulového portálu – reprezentativní obytný sál, ukazuje na to, že umístění kamen do síně místodržících je až druhotné. Jižní sál byl původně vytápěný krbem (obr. 11), jehož stopy objevil K. Fiala (1931, 34). Z krbu jsou dnes viditelné dvě odtesané konzoly ve špaletě západního okna a otisk pláště v omítce na zdi. Dle Fialy se pod podlahou dochoval i kousek jeho dlažby.

Mezipatro čtvrtého podlaží

Mezipatro se nachází nad severním a středním traktem čtvrtého podlaží (obr. 3). Je přístupné dvouramenným schodištěm, které původně z mezipatra pokračovalo do pátého podlaží, avšak dnes je jeho výstupní rameno ukončené dřevěnou stropní konstrukcí podlahy pátého podlaží.

Západně od schodiště, nad příkládací komorou čtvrtého podlaží, se nachází rozšířený prostor podesty zaklenutý segmentovou valenou klenbou s dvojicí styčných výsečí. Jižní zeď je v části nad topnou komorou čtvrtého podlaží zesílená výstupkem, kterým prochází komín. Nad severní prostorou čtvrtého podlaží se nachází místnost označovaná jako Sín válečné rady. Prostor byl zaklenutý křížovou žebrovou klenbou, ze které se zachovala přístěnná žebra (kromě jižního) a základní klenební kápě zbavená žeber. Jak již bylo uvedeno výše, tento prostor a klenba byly původně součástí severní prostory čtvrtého podlaží. Místnost je osvětlená dvěma okny vloženými do horní části původního křížového okna, které muselo být po vložení mezipatra upraveno. Na podlaze je keramická dlažba. Prostor je přístupný od schodiště dvěma segmentově zaklenutými průchody. Východnější z nich vznikl probouráním zadní stěny niky, která byla zřízená pro umístění kachlových kamen, jež místnost vytápěla (Líbal – Muk 1988, 379, 407–409). Ve východní stěně niky je hned u země zazděný příkládací otvor, zaklenutý segmentem. Nad ním se nacházel otvor pro odvod kouře. Topná místnost, která ústila do komína vykonzolovaného z východní fasády Ludvíkova křídla, byla přizděná k vnější stěně dvouramenného schodiště. Je přístupná z východní mezipatrové podesty dvířky.¹⁰ Uvnitř je zachovaný první pískovcový schod, který byl vně topné komory opravený umělým kamenem (Fiala 1931, 37). Krátký komín nezajišťoval dobrý tah a působil problémy. Dochovala se o tom zpráva z roku 1698, kdy si místodržitelská válečná kancelář stěžovala na špatný komín České komoře. Zprávu o stavu komína podal jak stavební písař Joh. Balt. Seiler, tak dvorní zednický mistr G. A. Canevalle. Podle této zprávy byl komín osazený na krakorci mimo hlavní zeď, dost nízko, ale tak, jak byl před mnoha lety zřízen „in suo esse“ (ve své podstatě) a nepoškozený. Při „opačném větrání“ kouří, ale nosnost krakorce nedovoluje jeho zvýšení. Osazení nového krakorce, pro které by se navíc muselo stavět vysoké lešení, by bylo příliš nákladné. Proto Canevalle navrhuje, aby se u komína ucpal střední kouřový otvor a ponechaly se jenom dva postranní, tím by snad se mělo komínu pomoci, aby už tolik nekouřil (Vilímková 1974, 86).

Páté podlaží

Páté podlaží (obr. 4) bylo původně prostorově řešené obdobně jako podlaží čtvrté. Na severu se nacházela prostora stejně vysoká jako jižní sál, osvětlená velkým křížovým oknem, spojená se střední částí dnes zazděným průchodem. Střední část obsahovala na západě místnost určenou pro to, aby se z ní příkládalo do kamen v sousedním sále, a na východě dvouramenné schodiště. Na jižní straně byl vysoký sál, který je v písemných pramenech uváděn ještě v roce 1620 jako jídelna (Vilímková 1974, 64). Podlaží bylo plochostropé, s dřevěnými stropy. Pravděpodobně při úpravách po požáru 1541 bylo nad předsíní vloženo mezipatro a dvouramenné schodiště bylo zaslepeno. Nad jeho západní (hlavní) podestou je dnes průchozí prostor, ve východní části nad rameny a mezipodlažní podestou je místnost dveřníka říšské kanceláře přístupná po dvou schodech z průchozího prostoru. Východní část místnosti nad severním traktem byla při některé z pozdějších úprav zvýšena (Líbal – Muk 1988, 409–411).

Do příkládací místnosti se vchází omítnutým cihlovým portálem bez profilace, zaklenutým segmentem. Místnost je zaklenutá valenou segmentovou klenbou. Na podlaze je keramická dlažba, místy vyspravovaná novějšími dlaždicemi, kladená na stříh. Místnost osvětluje od západu malé okénko, v jehož špaletě je odhalený do červena vypálený pískovcový kvádr, který dokládá, že při požáru v roce 1541 hořelo i v této místnosti. V jižní stěně místnosti se nachází nika, vpředu zaklenutá pasem. Za pasem je dýmník, který šikmo stoupá k západu, kde ústí do komína (Líbal – Muk 1988, 403–404). Na jižní straně je ve zdi, která je v tomto místě široká již jen 15 cm, cihlový příkládací otvor, zaklenutý segmentem, jeho stěny nejsou omítané. Nad ním je otvor pro odvod kouře. Před příkládacím otvorem se nachází odkládací prostor široký 37 cm. Jeho povrch i boky jsou omítnuté.¹¹ V jihozápadním rohu místnosti vystupuje komín topné komory a kuchyně ze čtvrtého

podlaží; komín pak obchází dýmník a začátek komínu z pátého podlaží, a to kvůli zachování tahu (obdobná situace byla popsána v komoře ve čtvrtém podlaží). Na západní straně bylo do prostoru pod oknem vloženo topeniště podobné topeništi v severní prostoře čtvrtého podlaží (obr. 12, 13). Jeho tvar je lichoběžný, rozšiřuje se o 30 cm směrem do místnosti (dáno tvarem místnosti). Výška je 54 cm. Topeniště leží na podlaze místnosti, je založené na vrstvě okrové malty. Topné šachty sahají až na dlažbu, na kterou ústí manipulační otvory. Rozměry topných kanálů jsou o několik cm menší než u topeniště ve čtvrtém podlaží. Také manipulační otvory jsou menší.¹² Tvoří je 2 řady cihel. Nad nimi následovaly další 2 řady cihel, na nichž byly zazděné pravděpodobně železné rošty. V šachtách tohoto topeniště nebyly použity kruhové rošty jako ve čtvrtém podlaží, ale volné tyče zazděné do bočních stěn šachet, kde po nich zůstaly dutiny hluboké 2,5 cm a 2 cm v levé, 4 cm a 3 cm ve střední a 3 cm a 3 cm v pravé šachtě. Užití jednotlivých tyčí umožnilo jejich vyjmutí bez poškození topeniště. Síla omítky uvnitř kanálů je 1 cm, na povrchu topeniště 1,5 cm, na čelní straně 1,1 cm. Omítka na povrchu topeniště je místy vypálená do červena, zhruba ve středu topeniště sahá vypálení až ke zdi a propálená je i omítka na zdi. Šachty mají nejvíce vypálenou omítku ve spodní části.¹³

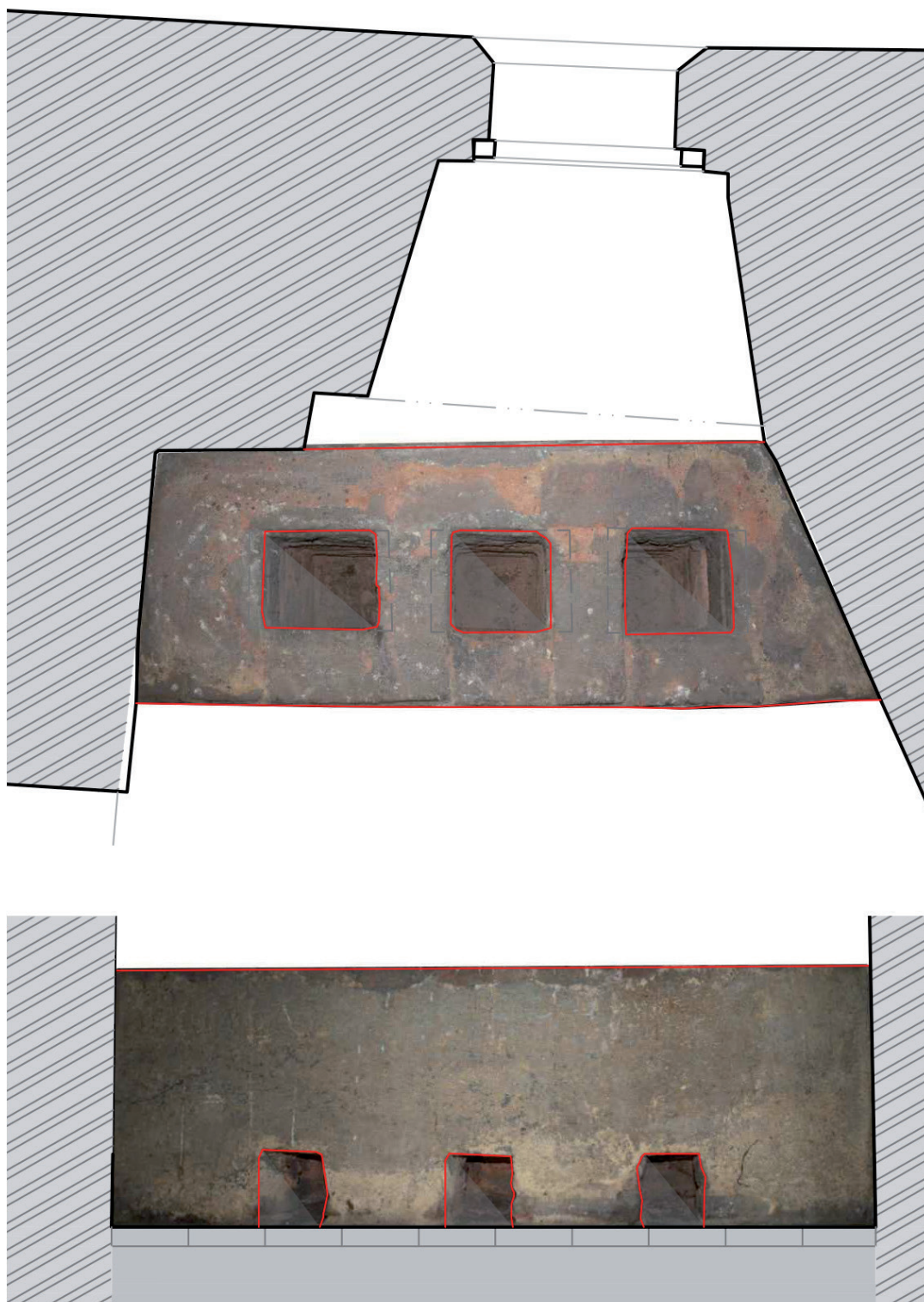
Ze střední části je renesančním portálem přístupný velký sál, který zabírá celou jižní část podlaží. Tento sál se již v roce 1543 uvádí jako jídelna Ferdinanda I. (Vilímková 1974, 22). Osvětlený je šesti křížovými okny, má rovný dřevěný strop a keramickou dlažbu na podlaze. V severozápadním rohu stojí tmavě hnědá barokní kachlová kamna datovaná do 17. století (obr. 14), umístěná na kamenné podezdívce s železnými podpěrami. Dvoupatrová hranolová kamna na obdélném půdoryse mají dvojdílný sokl, nástavec a vrcholovou část ukončenou vázou. Spodní část sahá až ke zdi místnosti, kde je otvorem pro příkládání propojená s dýmníkem v nice zdi v topné místnosti.¹⁴ Kamna jsou elektrifikovaná, za krčkem je umístěna elektrická rozvodná skříň, kolem níž je izolace, která neumožňuje nahlédnout do kamen. V prostoru příkládacího otvoru a krčku je vidět cihlová dlažba kamen¹⁵, část železného koše a cihlami zpevněná stěna kamen. Vodorovné pásy koše procházejí až k příkládacímu otvoru, oba spodní leží na dně kamen. Svislé tyče však končí před začátkem krčku, protože spodní část soklu tvořící krček je níže, než končí tyče. Přesto ve 3 pásech ze 4 jsou zachované otvory pro protažení tyčí. Užití zelených kachlů z jiných kamen i použití koše složeného z dílů nejméně ze 2 košů ukazuje na to, že kamna byla, stejně jako kamna ve třetím i čtvrtém podlaží, přestavěná. Nasvědčuje tomu rovněž použití mladší vázy s rokajovým dekorem. Kamna byla opravená za první republiky (Fiala 1931, 12), restaurovaná bez rozebrání v roce 1990.

Mezipatro pátého podlaží

Nad severním a středním traktem pátého podlaží se nachází mezipatro. Jeho dispozice je výrazně znejasněná úpravami a přestavbami jak renesančními, tak mladšími. Prostory jsou plochostropé. Do severozápadní části ústí velké vřetenové schodiště, jehož obvodový plášť původně pokračoval dále k východu, po odbourání zůstal jeho průběh viditelný v podlaze (Vilímková 1974, 64; Líbal – Muk 1988, 413). Ve středním traktu je na východě situována místnost přístupná pozdně renesančním portálem, z níž se po dřevěných schůdcích vchází do výše položené komory nad severní prostorou pátého podlaží. V obou místnostech jsou klasicistní kamna, která sem dodatečně umístil hradní stavitel K. Fiala (1931, 6) jako „kamna prostoru přiměřená“ a „kusy památkové ochrany vyžadující“. V severní prostoře není přístup do komína, do kamen není odkud příkládat, tato místnost zřejmě původně vůbec vytápěná nebyla. V jižní místnosti stojí kamna na starším soklu před dnes zazděným příkládacím a kouřovým otvorem ve východní zdi topné komory, takže je pravděpodobné, že zde v minulosti kamna stála. Příkládalo se do nich z topné komory, která leží nad topnými komorami v nižších podlažích, její komín však není napojený na jejich komínové těleso a není zakreslený ani na jinak velmi přesných plánech z roku 1899.

Obr. 12. Praha hrad. Topeniště v okenní špaletě v obslužném prostoru v 5. podlaží. Foto M. Cejpová. – *Abb. 12. Prager Burg. Feuerstätte im Fensterstock im Befeuerungsraum des 5. Stockwerks. Foto M. Cejpová.*

Obr. 13. Praha hrad. Detailní zaměření topeniště v okenní špaletě v obslužném prostoru v 5. podlaží. Kresba M. Cejpová a M. Biedermanová. – *Abb. 13.* Prager Burg. Detaillierte Vermessung der Feuerstätte im Fensterstock im Befeuerungsraum des 5. Stockwerks. Zeichnung M. Cejpová und M. Biedermanová.

Obr. 14. Praha hrad. Kamna v sále v pátém podlaží. Foto M. Cejpová. – Abb. 14. Prager Burg. Kachelofen im Saal des fünften Stockwerks. Foto M. Cejpová.

Komora je v podstatě zaklenutá dýmníkem (Líbal – Muk 1988, 413), cihlovou část komína vystupující nad střechu Ludvíkova křídla nechal postavit až K. Fiala (1931, 5). Nelze vyloučit, že zde původně topná komora nebyla a byla vybudovaná až někdy později v souvislosti s fungováním sousedních prostor. Topná místnost má složitý půdorys. Stěny jsou silně zadehtované s viditelnými úpravami, osvětlení poskytuje okénko v západní stěně. Na podlaze je cihelná dlažba. Příkládací otvor a otvor pro odvod kouře (oba zazděné) jsou v mělké nice ve východní stěně komory. V místech, kde je porušená omítka, se zdá, že stěna je vyzděná převážně z cihel. Nika je zaklenutá segmentem.¹⁶ Celou niku okna i část prostoru před ním zabral stupeň vysoký 25 cm, na jehož povrchu je cihlová dlažba stejná jako na podlaze. V soklu je kamenný žlab, který procházel zdí ven z budovy. Byl umístěn šikmo, aby neměl vyústění nad okny komor ve spodních podlažích. V místě jeho průchodu zdí je pískovcový kvádr nahrazen cihlovým zdívem s překladem tvořeným šikmo vzepřenými cihlami nad žlabem. Ústí žlabu je odlomené, otvor je zazděný, podle charakteru zdiva byl zazděn zvenku z lešení. Žlab má v místnosti tvar obdélníku se zaoblenými rohy, o rozměrech 47×51 cm, je hluboký 14 cm a směrem do zdi se zužuje na 34 cm. Na skicách z doby první republiky je popisovaný jako pisoár, M. Vilímková k němu žádné písemné prameny neuvádí.

Nad pátým podlažím se nacházelo šesté, pravděpodobně hrázděné podlaží, jehož dlažbu objevil K. Fiala při pracích na půdě Ludvíkova křídla (Fiala 1931, 4). Komunikační propojení pátého a šestého podlaží dnes není jasné.

Závěr

Průzkum topenišť v Ludvíkově křídle přinesl zajímavé informace nejen o konstrukci topenišť a kachlových kamen, ale rozšířil i naše znalosti o fungování paláce. Jako nejzajímavější nález můžeme označit dvě topeniště dosud málo známého typu, která se dochovala ve čtvrtém a pátém podlaží Ludvíkova křídla. Ve francouzské literatuře bývá sledovaný útvar označován jako *fourneau* či *potager*, které v mladším kontextu označují sporák, a zřejmě i konstrukčně se jedná o jeho předchůdce.

Jak bylo uvedeno u těchto konkrétních případů, jedná se o přízvední konstrukci menší výšky, která je definována přítomností dvojice otvorů v horní a přední ploše a střední kovovou mřížkou (v dokumentovaných případech dochován pouze negativní otisk). Fungování takového topeniště dokumentuje například rytina kuchyně v Opeře italského kuchaře Bartolomea Scappiho (1570, v. 258), kde je ukázkově zobrazena tato konstrukce s řadou hrnců, kolem nichž šlehají plameny, a s popiskem „murello p pignatte“ tedy zídka pro hrnce. Z vyobrazení je zároveň zřejmé, že tento typ topeniště nedisponuje vlastním komínem či dýmníkem, a není tedy přímo vázán na odtah spalin. Je otázka, nakolik jsou šlehající plameny jen uměleckou licencí, zdůrazňující funkci topeniště ve výrazových prostředcích rytiny, a nakolik se v tomto případě skutečně jedná o intenzivnější plamen (Krohn 2016, 99). Většina autorů se nicméně shoduje, že se jedná o topeniště sloužící pro vaření a ohřívání na uhlících. Žhavé uhlíky se nasypou do otvoru, zřejmě vybaveného mřížkou, nad nějž se umístí hrnec – ten tedy nesedí na mřížce, ale na hraně horního otvoru (Sirot 2011, 137; Cocula 2014, 101). Uhlíky si spodním otvorem nasávají vzduch a pomalu prohořívají. To samozřejmě nabízí myšlenku možné regulace tepla zakrýváním čelního otvoru, které se nám zatím nepodařilo pramenně podložit, avšak experimentální ověření ukazuje na jeho plnou funkčnost (Biedermanová – Cejmová, v tisku). V každém případě se jedná o pomalé vaření, tedy vaření po delší čas při nižší teplotě. Každý, kdo někdy připravoval jídlo na otevřeném ohni, si dokáže představit obtíže s regulací plamene a s ním spojená omezení ve výběru připravovaných receptů. Podle Danièle Alexandre-Bidon (2005, 219–231) je navíc způsob vaření na žhavých uhlících přímo spojen s užíváním hliněných hrnců, bez vymezení využívaného typu ohniště. Na běžném ohništi lze samozřejmě teplo účinně regulovat změnou výšky zavěšení kotle (pánve), u stojacích hrnců

posunem směrem ke kraji ohniště. Tato činnost je však poměrně náročná na hlídání. Představa struktury, která by dokázala udržet určitou teplotu delší čas a zajistit mírné probublávání nebo ohřívání pokrmu, se tedy jeví jako velmi žádoucí kuchyňské vybavení zejména při vyšších nárocích na rozmanitost připravovaných receptů nebo při větší vzdálenosti kuchyně od místa servírování. Je samozřejmě otázka, zda se v našem případě mohl v tomto směru někam promítat zvyk servírovat pokrmy na uherský způsob – tedy postupně, oproti francouzskému způsobu, vystavujícímu na stole různá jídla najednou (Flandrin 2001, 103).

Identifikovat počátek tohoto typu topeniště zřejmě nelze úplně jednoznačně. Vzhledem k tomu, že se jedná o přisazenou konstrukci nevelkého rozsahu, která nevyžaduje přímý odtah spalin, stává se při zániku prakticky neprokazatelnou (Cocula – Combet 2014, 329). Pramenná základna by mohla poskytnout lepší vodítko, avšak vzhledem k absenci jednoznačného pojmenování zůstávají nejstarší zmínky s otazníkem (Cocula – Combet 2014, 101). Jean Marie Cocula a Michel Combet se dále domnívají, že jde o příspěvek vrcholného středověku s odvolávkou na zmínku z roku 1339, čemuž by neodporovala zmínka citovaná Elisabeth Sirot (2011, 135) v souvislosti s kuchyní v Lullin už k roku 1330, a odvozují jeho původ od „laboratorních topenišť“ sloužících pro výrobu léčiv a destilaci (Cocula – Combet 2014, 13) a teprve druhotně adaptovaných pro kuchyňské využití. Tento původ by nakonec nebyl nijak zvláštní, mnoho novinek se do kuchyní a jídelničku dostávalo právě skrze medicínu, ať už jde například o cizokrajné koření, cukr, či pálenky (Hyman – Hyman 2001, 59, 64; Macek 2001, 505–507; 2002, 261; Beranová 2007, 128).

Četnost a rozšíření v ranějším období zůstávají otázkou z důvodu nedochovanosti, jak je uvedeno výše. Vzhledem k výskytu, resp. absenci v ikonografii se lze s opatrností domnívat, že o jeho rozšíření ve větší míře se postarala až renesance. Středověké kuchařské knihy jen zřídka uvádějí podrobnější popis přípravy pokrmu (Larioux 2001, 32), a pokud ano, příprava na žhavých uhlících (dnes bychom řekli „na mírném plameni“) není blíže specifikována ohledně užívaného vybavení (Alexandre-Bidon 2005, 231; Sirot 2011, 137), což je i případ většiny renesančních kuchařek. Fyzicky se topeniště tohoto typu v nevelkém počtu dochovala v zahraničí; v České republice zatím známe pouze topeniště, jehož stáří zatím nebylo určeno, v barokní kuchyni hradu Buchlova. Vzhledem k architektonické jednoduchosti konstrukce tak budeme muset pro dataci vycházet v tomto případě spíše ze stratigrafie než ze srovnávacího materiálu.

Obě dochovaná topeniště bezpochyby sloužila pro potřeby přilehlého sálu. Pro páté podlaží máme první zmínku o konkrétním určení sálu z roku 1543, kdy je zde uváděna králova jídelna. U jídelny se předpokládá dobré napojení na kuchyně, aby jídlo cestou z kuchyně nevystydlo. Západně od Ludvíkova křídla, na místě východní části jižního křídla Pražského hradu, stály nejstarší známé hradní kuchyně zbudované nejpozději v době Vladislava Jagellonského. Severní čelo kuchyní tvořila románsko-gotická vnitřní hradba, která je převyšovala chodbovou nástavbou. Chodba mimo jiné umožňovala spojení hradních kuchyní se starým palácem (Kašička – Vilímková 1976, 68–69), jehož součástí je i Ludvíkovo křídlo. I když dnes neznáme napojení zmiňované chodby na prostory křídla, dá se předpokládat, že pro jídelnu bylo vybíráno podlaží, které bylo chodbě co nejbližší, aby se zamezilo vystydnutí jídla. Topeniště umístěné v místnosti vedle jídelny, ale mimo kuchyni, která by poskytovala zázemí pro přípravu celého jídla, bylo pravděpodobně určené právě pro dosažení optimální teploty před podáváním na stůl. Situace v prostoru, která s největší pravděpodobností byla zasažena požárem v roce 1541, ukazuje spíše na dodatečné vložení topeniště do výklenku okna. Lepší oporu pro datování výstavby máme u topeniště ve čtvrtém podlaží, protože nika, ve které bylo umístěné, souvisí s úpravami po požáru v roce 1541. V době, kdy bylo celé křídlo obytné, sloužila ke stolování jídelna, takže potřebu ohřívát jídlo můžeme předpokládat až po zřízení místodržitelské kanceláře. Zatím neumíme vysvětlit umístění topeniště do severní místnosti čtvrtého podlaží, když byla možnost vložit ho do výklenku okna místnosti určené pro přikládání do kamen,

tedy do stejného prostředí, v jakém je o patro výše. Nabízí se sice souvislost s hypotetickým topeništěm, které se v té době v místnosti mohlo nacházet a způsobit propálení konzoly komína, pro to ale máme tak málo relevantních informací, že bychom se dostávali do úrovně spekulací. Rozdílná konstrukce roštů topenišť ukazuje na rozdílné datum jejich výstavby. Nedlouho po výstavbě křídla bylo zřízené kuchyňské topeniště s dýmníkem také ve třetím podlaží. I zde to spojujeme se změnou užívání prostor z obytných na kancelářské. Proč zde vznikla malá kuchyně běžného typu, nevíme. Pokud k ní od začátku patřila i výlevka (později přeměněná na záchod), dalo by se snad předpokládat, že se zde i vařilo, nejen ohřívalo, také zde však zatím máme málo spolehlivých informací. Při dalším zpracování bude třeba zabývat se i otázkou, zda zřízení rozdílného typu topeniště nemůže odrážet i rozdílné sociální postavení osob, pro něž bylo určeno.

Zajímavé je zjištění radikálních přestaveb všech sledovaných kachlových kamen ještě v době jejich užívání, které bylo dokumentované také při restaurování kamen, a to i v dalších částech starého paláce. Je zřejmé, že při větším poškození, které způsobilo nedostatek originálních kachlů, docházelo k úpravě vzhledu i velikosti kamen, případně byly na doplnění použity kachle stejné velikosti z jiných kamen, s rozdílným motivem i barvou. Ty se potom používaly v částech, které byly otočeny ke zdi, a které se tedy neuplatňovaly při běžném pohledu. Pokud to bylo nutné, docházelo i k úpravám velikosti kachlů.

Autorky děkují Správě Pražského hradu za poskytnutí prostoru pro provedení průzkumu a ing. arch. P. Chotěborovi, CSc., a doc. ing. M. Ryklovi, PhD., za cenné připomínky k tématu.

Tento článek vznikl v rámci grantového projektu ČVUT SGS16/177/OHK1/2T/15.

Poznámky

- ¹⁾ Kamna jsou označena inventárním číslem mobiliárního fondu HS 22672–1. Výška podezdívky: 65 cm, rozměry soklové části 148×173 cm, rozměry krčku: 100×50 cm. Sokl se skládá ze základové části tvořené dvěma řadami kachlů. Spodní vrstva je hladká, horní je profilovaná. Následuje řada složená z obdélných reliéfních kachlů doplněných úzkými neprofilovanými kachli. Nelze vyloučit, že úzké kachle vznikly záměrným rozříznutím nebo oříznutím kachle většího. Sokl uzavírá profilovaná římsa, na krčku provedená jako kopie ze štuku (?). Na soklu stojí užší nástavec složený z řady nízkých nezdobených profilovaných kachlů, na které je řada tvořená opět reliéfními a úzkými kachli. Nástavec uzavírá římsa, nad kterou je horní část kamen z bohatě profilovaných kachlů. Váza je v horní třetině zdobená proužkem s květy, na hrdle květinovými festony. Plastickou výzdobu reliéfních kachlů tvoří rozeta lemovaná věnečkem se stuhami nahoře a dole, to vše v rámečku s prolomenými rohy (anonym 2004, doplněno). Krček je sestavený z používaných, očazených kachlů, s použitím nových cihel, které jsou, stejně jako spojovací hmota, čisté. Horní část krčku tvoří heraklitová deska s jedním průrazem.
- ²⁾ Rozměry pilíře: 208×325 cm, šíře křbového portálu: 208 cm, hloubka: 46 cm, plášť křbu pravděpodobně začínal hned pod klenbou ve výšce kolem 3 m.
- ³⁾ Rozměry místnosti: 158×260×239×269 cm, rozměry portálu: 189×79 cm, rozměr dlaždic: 18×18 cm.
- ⁴⁾ Podesta má u zdi délku 127×150 cm, hloubku 53 cm, na nejužším místě 28 cm, rozměry příkládacího otvoru: 44×40 cm, jeho stěny jsou omítané, na přední část špalet přechází šedá omítka niky, v zadní části je omítka okrová, shodná s výmazem kachlů ve spodních dvou stupních kamen. Segment je vyklenutý z cihel, omítaný není. Otvor určený pro odvod kouře vysoký 9 cm a široký 14 cm se nachází 18 cm nad příkládacím otvorem. Rozměry cihel: 25×13, 25×16 cm (třetí rozměr není možné zjistit), rozměry keramických dlaždic podesty topeniště a podlahy místnosti 18×18×4 cm (u podlahy tloušťka neověřena).
- ⁵⁾ Podezdívka kamen: 216×144 cm, kamna jsou dlouhá 214 cm a široká 143 cm, krček: široký 129 cm a dlouhý 44 cm.

- ⁶⁾ Rozměr cihel: 18×25–25,5×5 cm.
- ⁷⁾ Rozměry místnosti: 138×300×269×265 cm, portál: 177×82 cm, dlažba podlahy a podesty (odkládacího prostoru): 19×19 cm, šíře pasu pod dymníkem: 26 cm. Vstup do niky pod pasem je široký 103 cm, za pasem se nika v horní části rozšiřuje o 15,5 cm k východu. Hluboká je 46 cm. Na jižní straně je ve zdi, která je v tomto místě široká již jen 23 cm, příkládací otvor široký 45 cm, vysoký 53 cm a zaklenutý segmentem vysokým 9 cm. Otvor pro odvod kouře vysoký 12 cm a široký 13 cm je situován 14 cm nad ním. Příkládací otvor je vzdálený 22 cm od pravého a 54 cm od levého okraje niky. Odkládací prostor pod dymníkem je široký 22–30 cm a vysoký 36,5 cm.
- ⁸⁾ Kamna jsou označena inventárním číslem mobiliárního fondu HS 22892–01, rozměry podezdívky: 222×207 cm, výška 43 cm, výška kamen: jejich výška je 408 cm, půdorysný rozměr ve spodní části: 118×178 cm.
- ⁹⁾ Kamna jsou označena inventárním číslem mobiliárního fondu HS 22891–01, základní půdorysný rozměr: 117×88 cm.
- ¹⁰⁾ Rozměry zazděného příkládacího otvoru: š 37 cm, v 44 cm, otvor pro odvod kouře o rozměrech 9×9 cm umístěný 25 cm nad příkládacím otvorem. Rozměry vstupních dvířek: š 67 cm, v 91 cm, práh 22 cm nad podlahou podesty.
- ¹¹⁾ Rozměr cihel portálu: 28×13,5×7 cm. Portál: v 171 cm, š. 72 cm, rozměry místnosti: 222×126×159×221 cm. Rozměry dlažby: 19–19,5×19–19,5 cm, objevují se i dlaždice o rozměru 22,5×20 cm. Rozměry niky: š 124 cm, hl. 74 cm, šíře pasu vynášejícího dymník 27 cm, Příkládací otvor: široký 38 cm, vysoký 40,5–46,5 cm (nadvýšení zaklenutí 6 cm), otvor pro odvod kouře: v 16 cm, š 19 cm, umístěný 28,5 cm nad příkládacím otvorem. Příkládací otvor je vzdálený 38 cm od pravého a 49 cm od levého okraje niky.
- ¹²⁾ Rozměry vrchních otvorů topeniště: levý 23×20×24×20 cm, hloubka 51,5–52 cm, střední 21×21×21×20 cm, hloubka 51–53 cm, pravý 22×22×23×22 cm, hloubka 51–53 cm, rozdíly v hloubce jsou dané nerovností dlažby, manipulační otvory: levý: výška 16 cm, šířka 12 cm; střední: výška 15 cm, šířka 14 cm; pravý: výška 15 cm, šířka 12,5 cm.
- ¹³⁾ Rozměry od zadní strany jsou 126×59×156×52 cm. Na povrchu topeniště v místě, kde se nedochovala maltová vrstva, je možné změřit velikost použitých cihel. Jejich rozměry jsou 29,5–30×14,5–15×4,5–5 cm.
- ¹⁴⁾ Kamna jsou označena inventárním číslem mobiliárního fondu HS 20893–01, rozměr kamenné podezdívky: 256×152 cm, výška kamen 350 cm. Spodní část soklu má rozměry 225×150 cm, skládá se ze 3 řad kachlů, ze spodní nízké základny, z velkoformátových kachlů s plastickou výzdobou s motivy orlice a medailonků a ze zaobleného dělicího pásu s rozvilinami. Horní část soklu tvořená stejnými kachli obdobného složení, tentokrát ukončená římsou. Tato část již ke zdi nedosahuje, s topnou komorou je spojená trubkou 16×16 cm, o čtverhranném průřezu, která ústí do otvoru pro odvod kouře nad příkládacím otvorem. Horní a boční část trubky je keramická, z jednoho dílu; spodní, patrně kovová část je k ní připojena. Následuje nástavcová část složená z řady nízkých kachlů, řady velkoformátových kachlů a římsy (kachle jsou stejné jako kachle v soklu), nad níž je vrcholová část a váza s rokajovým dekorem. Na západní straně soklové části (tj. na straně ke zdi, která se pohledově neuplatňovala) jsou použité zelené kachle z jiných kamen, ale odpovídající velikosti. V záklopu krčku byly, stejně jako u kamen v síni písařů ve čtvrtém podlaží, použité tašky bobrovky položené na překladech ze železné pásoviny, kramlí i druhotně použité pásoviny z koše.
- ¹⁵⁾ Měřitelný rozměr cihel: 28×14 cm.
- ¹⁶⁾ Rozměry místnosti: 144×91×186×143×108 cm, měřitelné rozměry cihelné dlažby 18×24 cm, výška niky: 145 cm, šířka 68 cm, umístěna 44 cm nad podlahou komory. Příkládací otvor je vysoký 50 cm a široký 42 cm, otvor pro odvod kouře o rozměrech 13×15 cm je 29 cm nad ním. Oba otvory jsou zazděné, jejich obvod je špatně čitelný, proto také rozměry nejsou přesné.

Prameny

- Anonym, 2004: Evidenční list mobiliárního fondu, kamna kachlová, inv. č. HS 22672. OUS: Oddělení uměleckých sbírek Pražského hradu.
- Antony Čekalová, S. 2012: Restaurátorská zpráva 9/2012 – Barokní kachlová kamna inv. č. HS 20892, Pražský hrad. – Ludvíkovo křídlo, Česká kancelář. OUS: Oddělení uměleckých sbírek Pražského hradu.
- APH: Archív Pražského hradu: Osobní fond hradního stavitele Karla Fialy (1891–1939). Inv.č. 32, rukopis č. 10. Koncept dopisu Stavební správy Pražského hradu Kanceláři prezidenta republiky datovaný 10. 12. 1931.
- Líbal, D. – Muk, J. 1988: Pražský hrad. Starý palác, architektonický rozbor. Pasport. SÚRPMO. Rkp. Praha. APH: Archív Pražského hradu: Sbírka stavebně historických průzkumů. Inv.č. 1.
- Martinčová, D. 1970: Evidenční list mobiliárního fondu, kamna kachlová, inv. č. HS 20891. OUS: Oddělení uměleckých sbírek Pražského hradu.
- Martinčová, D. 1970: Evidenční list mobiliárního fondu, kamna kachlová, inv. č. HS 20892. OUS: Oddělení uměleckých sbírek Pražského hradu.
- Martinčová, D. 1970: Evidenční list mobiliárního fondu, kamna kachlová, inv. č. HS 20893. OUS: Oddělení uměleckých sbírek Pražského hradu.
- Vilímková, M. 1974: Pražský hrad. Starý palác. SHP, dějiny. Pasport. SÚRPMO. Rkp. Praha. APH: Archív Pražského hradu: Sbírka stavebně historických průzkumů. Inv. č. 1.

Literatura

- Alexandre-Bidon, D. 2005: Une archéologie du goût. Céramique et consommation. Paris.
- Beranová, M. 2007: Jídlo a pití v pravěku a ve středověku. Praha.
- Biedermanová, M. – Cejpková M. v tisku: Murello per pignate. Topeniště v kuchyních Pražského hradu a některé jejich analogie, *Archaeologia historica* 43.
- Cocula, A.-M. – Combet M. eds. 2014: Châteaux cuisines & dépendances. Bordeaux.
- Durdík, T. 2002: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
- Flandrin, J.-L. 2001: L'ordre des mets du quatorzième au dix-huitième siècle. In: Coron, S. (ed.): *Livres en bouche, cinq siècles d'art culinaire français*. Paris, 103–118.
- Hyman, P. – Hyman, M. 2001: Les livres de cuisine imprimés en France du règne de Charles VIII à la fin de l'Ancien Régime. In: Coron, S. (ed.): *Livres en bouche, cinq siècles d'art culinaire français*. Paris, 55–76.
- Chotěbor, P. 2016: K jagellonské přestavbě Starého královského paláce na Pražském hradě, *Castellologica bohemia* 13, 119–152.
- Kalina, P: 2008: Funkční a prostorová struktura Starého královského paláce za Benedikta Rieda, *Svorník* 6, 215–223.
- Kalina, P: 2009: Benedikt Ried a počátky záalpské renesance. Praha.
- Kašička, F. – Vilímková, M. 1976: Císařské kuchyně Pražského hradu, *Zprávy památkové péče* 36, 67–70.
- Krohn, D. L. 2016: *Food and Knowledge in Renaissance Italy. Bartolomeo Spaggi's Paper Kitchens*. Farnham.
- Larioux, B. 2001: Le règne de Taillevent. Les livres et la table à la fin du Moyen Âge. In: Coron, S. (ed.): *Livres en bouche, cinq siècles d'art culinaire français*. Hermann. Paris, 31–54.
- Macek, J. 2001: *Jagellonský věk v českých zemích 1–2*. Praha.
- Macek, J. 2002: *Jagellonský věk v českých zemích 3–4*. Praha.
- Menclová, D. 1972: *České hrady II*. Praha.

Sirot, E. 2011: Allumer le feu. Chéminée et poêle dans la maison noble et au château du XIIe au XVIe siècle. Paris.

Scappi, B. 1570: Opera di M. Bartolomeo Scappi, cuoco... divisa in sei libri. Nel primo si contiene il ragionamento que fa l'autore con Gio. suo discepolo. Nel secondo si tratta di diverse vivande di carne, si di quadrupedi, come di volatili. Nel terzo si parla della statura e stagione de pesci. Nel quarto si mostrano le liste del presentar le vivande in tavola, cosi di grasso come di magro... Con il discorso funerale che fu fatto nelle essequie di papa Paulo III....

Magdalena Biedermanová – Miroslava Cejmová: Ein Beitrag zur Erforschung der Feuerstätten im Ludwigsflügel der Prager Burg

Der Ludwigsflügel entstand bei umfangreichen Umbauarbeiten der Prager Burg unter Vladislav II. zu Ausgang des 15. und Beginn des 16. Jahrhunderts. Fertiggestellt wurde er wohl kurz nach dem Jahr 1510. Der Flügel wurde an die Südseite des westlichen Teils des Königlichen Palasts angebaut und nahm die Zwingermauer ein, für seinen Südteil wurde eine bestehende vierseitige Bastei genutzt. Die Grundfläche des Flügels hat die Form eines schwach ausgeprägten „L“, wobei der Ausläufer aus der rechteckigen Fläche auf der nordwestlichen Seite liegt. In dieser Verbreiterung befindet sich ab dem vierten Stockwerk eine große, repräsentative Wendeltreppe. In seiner heutigen Form besitzt der Ludwigsflügel fünf Stockwerke. Ursprünglich war er noch um ein Stockwerk höher, dieses wurde erst im Jahr 1768 abgerissen. Alle Stockwerke haben einen Nordtrakt, wobei die Mauerdicke zwischen diesem Trakt und den anderen Gebäudeteilen in den einzelnen Stockwerken unterschiedlich ist. Das dritte, vierte und fünfte Stockwerk haben außerdem einen Mitteltrakt. Diese Stockwerke waren bewohnt. Bei Renaissance-Umbauarbeiten nach einem Brand im Jahr 1541 wurden in den Nordtrakt des vierten und fünften Stockwerks Zwischenstöcke eingezogen, die mit den Treppenabsätzen der zweiarmigen Treppen verbunden wurden. Der Südteil des ersten bis vierten Stocks ist vom Rest des Gebäudes abgegrenzt (im ersten Stock durch die Höhe des Gewölbes, in den anderen durch eine Mauer). Im ersten und zweiten Stockwerk nimmt der abgeteilte Südbereich nur den Teil des Flügels ein, der über den Zwinger hinausragt und wahrscheinlich der Zwingerbastei entspricht, die mit dem Ludwigsflügel verschmolzen wurde. Die Disposition des abgerissenen sechsten Stockwerks ist unbekannt. Beheizt waren die Wohnsäle mit Ausnahme des südlichen Saals im dritten Stock. Der erste Stock des Ludwigsflügels war nur über den alten Palast auf der Höhe des romanischen Geschosses zugänglich und diente als Keller- und Lagerraum. Das zweite Stockwerk ist in zwei gegenseitig nicht zugängliche Teile gegliedert. Der nördliche und der mittlere Teil sind vom dritten Stock aus über eine Treppe im nördlichen Raum erreichbar, der abgetrennte Südteil von Osten und Westen über die ehemalige Zwingermauer. Der unbeheizte Mittelteil diente wahrscheinlich als Lagerraum. Die oberen Stockwerke des Flügels waren über mehrere Treppen verbunden. In der östlichen Hälfte des Mitteltrakts der erhaltenen oberen drei Stockwerke befindet sich eine zweiarmige Treppe, über die auch die beiden jüngeren Zwischenstockwerke erreichbar sind. Die Treppe endete ursprünglich im fünften Stock, seit jüngeren Umbauarbeiten führt sie nur noch bis in den Zwischenstock im vierten Stockwerk. Das zweite und dritte Stockwerk sind durch eine Treppe verbunden, die im östlichen Teil des Nordtrakts des zweiten Stockwerks beginnt und in den Mitteltrakt des dritten Stockwerks mündet. Dies ist zugleich der einzige Zugang zum Nordteil des zweiten Stocks. Die Wohnräume im dritten, vierten und fünften Stock waren durch eine private Schnecken-treppe in der südöstlichen Palastecke verbunden. Die große, repräsentative Wendeltreppe ist eine von drei Wendeltreppen, die den Zugang zum Außengang über den Fenstern des Vladislavs saals ermöglichte. Die Treppe beginnt im vierten Stockwerk und führt zu den repräsentativen Bereichen des Ludwigsflügels. In ihrer Außenwand befindet sich ein Portal in den fünften Stock, in dessen Zwischenstock sie heute endet. Es ist umstritten, ob der heutige Zugang von der Treppe in den vierten und fünften Stock ursprünglich ist. Der Ludwigsflügel wurde als Wohnflügel erbaut. Er wurde auch noch nach dem katastrophalen Brand der Burg im Jahr 1541 zu Wohnzwecken genutzt. Irgendwann zwischen den Jahren 1543–1576 übernahm die

böhmische Statthalterschaft den dritten und vierten Stock. Das königliche Esszimmer befand sich noch im Jahr 1620 im fünften Stock. In den Jahren 1620–1679 wurde das Esszimmer verlegt und die Reichskanzlei nahm seinen Platz ein. Die hier beschriebenen Feuerstätten, Öfen und Kamine befanden sich in den Wohnstockwerken. Zusätzlich wurde in den nordwestlichen Teil des Mittelbereichs des zweiten Stocks in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts als Kulisse ein brauner klassizistischer Kachelofen aus dem Ende des 18. bis erste Hälfte des 19. Jahrhunderts eingebaut. Der Sockel dieses Ofens hat eine rechteckige Grundfläche mit Maßen von 148x173 cm. Als der Flügel erbaut wurde, war der nördliche Raum des dritten Stocks mit dem südwestlichen Bereich des gotischen Palastgeschosses verbunden. Die ursprüngliche Außenmauer wurde durchbrochen und es wurden zwei spitzbogige, behauene Arkaden eingebaut. Zwischen den Arkaden steht ein Pfeiler, an dessen Nordseite sich ein Kamin befand. Die hintere Ziegelmauer dieses Kamins ist erhalten. Über dem Kamin befand sich im vierten Stockwerk ein weiterer Kamin im Vladislavsaal. Die beiden Kamine hatten einen gemeinsamen Schornstein. Auf der Westseite des Mittelbereichs befindet sich ein Raum, von dem aus der Ofen im Saal befeuert wurde. Es sind eine Einfeuerungsöffnung und über dieser eine Rauchabzugsöffnung erhalten. An die Einfeuerungsöffnung wurden später eine Kochfeuerstelle angeschlossen, über der sich zwei Rauchfänge befanden, wobei der ältere fast restlos verschwunden ist. Für die Küche wurde unter dem Fenster ein Ausguss installiert, der nach der Beendigung des Küchenbetriebs in einen Aborterker umgewandelt wurde. Im Mittelsaal steht ein dreistufiger, quaderförmiger Rokoko-Kachelofen mit Maßen von 214x144 cm auf einem gemauerten, verputzten Sockel. Der Ofen wird durch einen Oberbau mit Vase abgeschlossen. In seinem Inneren ist ein U-förmiger Eisenkorb erhalten, der die Kacheln bei der Befuerung vor Beschädigungen schützen sollte. Der Korb besteht aus zwei waagerechten Bändern mit Öffnungen, durch die senkrechte Stäbe gezogen sind. Der Korb durchzieht den Ofen selbst sowie das Verbindungsstück bis zur Wand. Die senkrechten Stäbe sind vierkantig, im unteren Teil angespitzt, im oberen Teil bis auf 4 Stangen flachgehämmert, der so entstandene flache Abschnitt ragt in den Ofen hinein. Die Stangen sind unterschiedlich lang, sie reichen ungefähr bis in die Höhe des Sims zwischen dem unteren und mittleren Teil des Ofens. In den Ecken des Korbs befinden sich zwei längere nicht flachgehämmerte Stäbe mit größerem Durchmesser. In ihrem unteren und oberen Abschnitt befinden sich je zwei Öffnungen, in denen die waagerechten Bänder befestigt sind, die seitlichen in der Nähe des Rands und die hinteren Bänder näher der Mitte des Stabs. Ungefähr in der Mitte der längeren Seiten des Korbs befinden sich zwei weitere nicht flachgehämmerte, nicht umgebogene Stäbe von größerer Länge als die anderen. In ihrem unteren Abschnitt befindet sich eine Arretierung, auf die das waagerechte Band gestützt ist, wohl um Verbiegungen zu verhindern. Der Ofen wurde mindestens zweimal repariert, wobei seine Form und Größe verändert wurden. Der vierte Stock, der sich auf Höhe des Vladislavsals befand, war der Repräsentativbereich des Ludwigsflügels. Das nördliche Zimmer war ursprünglich so hoch wie die Säle im dritten Trakt, besaß ein Rippengewölbe und ein dazu passendes Kreuzfenster zur Beleuchtung. In der Nordwand, d.h. in der Wand zwischen dem Vladislavsaal und dem Ludwigsflügel, befand sich ein Kamin. Dieser war im Vergleich zum Kamin im Saal, mit dem er sich einen Schornstein teilte, leicht in östliche Richtung verschoben. Als nach dem Brand im Jahr 1541 in diesen Bereich ein Zwischenstock eingezogen wurde (welcher mit dem Absatz der zweiarmigen Treppe verbunden war), wurde der Kamin abgerissen. An seinem Standort wurde eine Nische mit Maßen von 60x138 cm errichtet, in die nach einiger Zeit eine Feuerstätte gebaut wurde. Als diese Feuerstätte nicht mehr genutzt wurde, wurde die Nische samt Torso der Feuerstätte zugemauert. Sie wurde bei einer Sonde in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts freigelegt. Die Feuerstätte unterscheidet sich von der Feuerstätte im Befeuerungsraum des fünften Stocks nur in einzelnen Details. Ihre Höhe über dem heutigen Fußboden beträgt 60 cm. Vollkommen ist sie nur im hinteren Teil erhalten, ihr Vorderteil wurde eingerissen. Sie enthält drei symmetrisch angeordnete senkrechte Heizschachte, im unteren Bereich der Vorderseite waren Bedienungsöffnungen angebracht. Die Schachtwände, Oberfläche und Vorderseite waren verputzt. Die Feuerstelle wurde aus Ziegeln und Kalkmörtel errichtet und benötigte keinen Rauchfang in den Schornstein. Den Westteil des Mitteltrakts nahm ein Raum ein, von dem aus der Ofen im großen Saal befeuert wurde. In der südwestlichen Ecke des Raums tritt der Schornstein aus dem dritten Stockwerk

hervor. Dieser muss den Rauchfang und den Anfang des Schornsteins aus dem vierten Stockwerk umgehen, um den Gasabzug aufrechtzuerhalten, da die Heizkörper des dritten, vierten und fünften Stockwerks in einen Schornstein mündeten. Der hervortretende Teil des Schornsteins wird von drei Sandsteinkonsolen gestützt. In der Südwand des Befeuerungsraums befindet sich eine Nische mit Bogen im Vorderteil, hinter dem der Rauchfang in den Schornstein liegt. In der Südwand der Nische ist eine Befeuerungsöffnung und eine Öffnung, die den Rauch aus dem Ofen im Saal ableitete. In der nordwestlichen Ecke des Skriptoriums steht ein barocker quaderförmiger Kachelofen aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts mit Maßen von 178x118 cm. Der Ofen wurde elektrifiziert. Im unteren Teil befand sich ein Eisenkorb, dessen Konstruktion mit dem des Ofens im dritten Stockwerk identisch ist. Offensichtlich wurde der Ofen in der Vergangenheit zerlegt und neu zusammengesetzt. Bei dieser Reparatur wurde sein Aussehen verändert. Der südliche Raum des vierten Stockwerks, der sogenannte Statthaltersaal, wurde ursprünglich mit einem Kamin beheizt. Bis heute sind von diesem Kamin noch zwei behauene Konsolen in der Wandung des westlichen Fensters und der Abdruck seines Mantels im Putz an der Wand sichtbar. Unter dem Fußboden ist sogar ein Stück seines Pflasters erhalten geblieben. An der Stelle des Kamins steht ein dreistufiger quaderförmiger Rokoko-Kachelofen mit Vase auf dem Oberbau. Der Ofen steht auf einer Eisenplatte, die in einem Eisenrahmen befestigt ist. Dieser ruht auf sechs Balusterbeinen. Die Grundfläche des Ofens ist rechteckig und misst 117 x 88 cm. Es wurden zwei Arten von großformatigen Reliefkacheln genutzt, die mit den Kacheln des Ofens im Saal des dritten Stockwerks identisch sind. Auch die Vase ist identisch mit der Vase auf den Öfen im dritten Stockwerk und im benachbarten Skriptorium. Die Befeuerungsniße im Schreibersaal wurde erst nachträglich in die Wand zwischen den beiden Räumen gebrochen. Der Ofen wurde elektrifiziert. Über dem Nord- und Mitteltrakt des vierten Stockwerks befindet sich ein Zwischenstock. Seinen nördlichen Teil nimmt ein „Kriegsratsaal“ genannter Raum ein. Dieser wurde mit einem Ofen in einer nachträglich in die Südwand gebauten Nische beheizt. Die zugemauerte Befeuerungsöffnung des Ofens ist erhalten geblieben. Die Wand der Heizkammer war mit der Außenwand des Treppenraums verbunden. Die Heizkammer mündete in den von Konsolen getragenen Schornstein an der Ostfassade. Das fünfte Stockwerk ähnelt in seiner Disposition dem vierten Stock. Auf der Westseite des mittleren Teils des fünften Stockwerks liegt ein Raum, von dem aus der Ofen im Saal befeuert wurde. In der Südwand ist eine Nische die vorn mit einem Bogen und einem in den Schornstein führenden Rauchfang überwölbt ist. In der Nischenwand befindet sich eine Befeuerungsöffnung und eine Öffnung für den Rauchabzug, vor ihnen befindet sich ein Podest. In der südwestlichen Ecke des Raums tritt der Schornstein der Heizkammer und der Küche des vierten Stockwerks hervor und umgeht den Rauchfang und den Beginn des Schornsteins des fünften Stockwerks um den Gasabzug aufrechtzuerhalten. An der Westseite wurde in den Bereich unter dem Fenster eine Feuerstätte eingelassen, die der Feuerstätte im nördlichen Raum des vierten Stockwerks ähnelt. Ihre Maße betragen, von der Hinterseite gemessen, 126x59x156x52 cm, ihre Höhe 54 cm. Die Feuerstätte befindet sich auf dem Boden des Raums und wurde auf einer Schicht ockerfarbenen Mörtels errichtet. Die Heizschächte reichen bis auf das Pflaster, wo Bedienöffnungen angebracht sind. Die Maße der Heizschächte sind um mehrere Zentimeter geringer als bei der Feuerstätte im vierten Stockwerk, zwischen 20 und 24 cm. Auch die Bedienöffnungen sind kleiner, zwischen 12 und 16 cm. Die Oberfläche, Vorderseite und Schächte der Feuerstätte sind verputzt, der Putz auf der Oberfläche und in den Schächten ist durchgebrannt. Auch in den Schächten dieser Feuerstätte wurden Eisenroste benutzt. Genauer gesagt handelte es sich nicht um Roste sondern um separate Stäbe, die in die Seitenwände der Schächte eingemauert waren. Dort sind Aushöhlungen von bis zu 3 cm Tiefe erhalten. In der nordwestlichen Ecke des großen Saals steht ein dunkelbrauner, barocker, auf das 17. Jahrhundert datierbarer Kachelofen auf einem Steinsockel mit Eisenstützen. Der zweistufige, quaderförmige Ofen hat eine rechteckige Grundfläche, einen zweiteiligen Sockel, einen Aufsatz und einen Oberbau mit Vase. Der Ofen ist über ein Keramikrohr mit viereckigem Querschnitt mit dem Rauchabzug verbunden. Im Ofen wurde ein Eisenkorb eingesetzt. Auch dieser Ofen wurde in der Vergangenheit zerlegt und neu aufgebaut, dies wird durch die Verwendung von Kacheln anderer Öfen mit verschiedenen Motiven und Farbtönen belegt. Über dem Nord- und Mitteltrakt des fünften Stockwerks

befindet sich ein Zwischenstock. Seine ursprüngliche Disposition ist wegen Veränderungen und Umbauarbeiten in der Renaissance und in späterer Zeit unklar. Neben der Mündung der großen Wendeltreppe befinden sich hier zwei Räume, in die bei den Umbauarbeiten an der Burg in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts zwei klassizistische Kachelöfen eingefügt wurden. Der eine befand sich in einem Raum, der ursprünglich nicht beheizt war, der andere steht neben einem Raum, der zur Befuerung des Ofens diente. In der Ostwand dieses Raums befindet sich eine flache Nische mit zugemauerter Befeuereungsöffnung und einer Öffnung für den Rauchabzug. Der Befeuereungsraum ist mit einem Rauchfang überwölbt, der in den Schornstein mündet. Der Raum ist nicht an den Schornstein der Kammern aus den unteren Stockwerken angebunden, er scheint daher erst zusätzlich bei Umbauarbeiten dieses Bereichs entstanden zu sein. Unter dem Westfenster befindet sich eine Steinrinne auf einem niedrigen Sockel. Diese verläuft durch die Wand und tritt an der westlichen Fassade hervor. Bei den Untersuchungen der Feuerstätten im Ludwigsflügel konnten nicht nur interessante Informationen über die Konstruktion der Feuerstätten und Kachelöfen gewonnen, sondern auch unser Wissen um den Betrieb des Palasts erweitert werden. Den interessantesten Fund stellen zwei Feuerstätten dar, die im vierten und fünften Stockwerk des Ludwigsflügels erhalten geblieben sind. In der französischen Literatur wird der untersuchte Typ „fourneau“ oder „potager“ genannt. Diese bezeichnen im jüngeren Kontext einen Herd. Bei den untersuchten Feuerstätten handelt es sich offenbar auch bezüglich der Konstruktion um Vorläufer des Herdes. Es geht um eine niedrigere Konstruktion direkt an der Wand, die durch ein Paar Öffnungen in der oberen und vorderen Fläche und ein Metallgitter in der Mitte bestimmt wird. Wie eine solche Feuerstätte funktionierte, wird zum Beispiel auf dem Stich einer Küche in der „Opera“ des italienischen Kochs Bartolomeo Scappi dargestellt. Die meisten Forscher sind der Meinung, dass die Feuerstätten zum Kochen und Aufwärmen auf Kohle dienten. Glühende Kohlen wurden in eine Öffnung gefüllt, welche offenbar mit einem Gitter ausgestattet war. Darauf wurde ein Topf gestellt, der in der oberen Öffnung saß. Die Kohlen saugten Luft durch die untere Öffnung und brannten langsam durch. Hier bietet sich der Gedanke an, dass die Wärme durch eine Abdeckung der vorderen Öffnung reguliert worden sein könnte. Diese konnte bisher noch nicht durch Quellen belegt werden, experimentelle Überprüfungen zeigen jedoch, dass diese Konstruktion vollkommen funktionsfähig wäre. In jedem Fall ging es um einen langsamen Kochprozess, d.h. längere Zeit bei niedrigerer Temperatur. Der Ursprung dieses Feuerstättentyps kann wohl nicht völlig eindeutig identifiziert werden. Da es sich um eine nicht fest mit dem Gebäude verbundene Konstruktion kleineren Ausmaßes handelt, bei der keine direkte Abführung der Rauchgase nötig ist, ist sie nach einem Abriss praktisch nicht mehr nachweisbar. Französische Autoren sehen ihren Ursprung im Hochmittelalter und leiten ihre Herkunft von „Laboratorherden“ ab, die zur Herstellung von Medizin und zur Destillation dienten. Mit einiger Vorsicht kann vermutet werden, dass besonders die Renaissance zu ihrer Verbreitung beitrug. Im Ausland ist eine kleine Zahl dieses Feuerstättentyps erhalten, in der Tschechischen Republik ist neben der Prager Burg nur die Feuerstätte in der Barockküche der Burg Buchlov bekannt, deren Alter bisher nicht bestimmt wurde. Die beiden im Ludwigsflügel erhaltenen Feuerstätten dienten zweifellos zur Versorgung des benachbarten Saals. Was den fünften Stock betrifft, so stammt die erste Erwähnung einer konkreten Bestimmung des Saals aus dem Jahr 1543, wo er als königliches Esszimmer aufgeführt wird. Ein Esszimmer setzte eine gute Verbindung zur Küche voraus, damit das Essen auf dem Weg von der Küche nicht erkaltete. Westlich des Ludwigsflügels befanden sich die ältesten bekannten Burgküchen, die spätestens unter Vladislav II. erbaut worden waren. Sie waren mit dem alten Palast über einen Gang auf der romanisch-gotischen inneren Mauer verbunden. Obwohl heute nicht klar ist, wie dieser Gang an die Räumlichkeiten des Flügels angeschlossen war, kann davon ausgegangen werden, dass das Esszimmer in dem Stockwerk eingerichtet wurde, das dem Gang am nächsten war. Da die Feuerstätte außerhalb der Küche, die Platz für die Zubereitung eines kompletten Essens bot, und im Raum neben dem Esszimmer lag, war sie wahrscheinlich dazu bestimmt, das Essen vor dem Servieren auf optimale Temperatur zu bringen. Der Befund in der Kammer, die mit großer Wahrscheinlichkeit vom Brand 1541 betroffen war, weist eher auf eine nachträgliche Anlage der Feuerstätte in der Fensternische hin. Eine sicherere Grundlage für die Datierung haben wir bei der Feuerstätte im vierten Stockwerk, da die Nische, in der sie angelegt war,

erst bei den Umbauarbeiten nach dem Brand 1541 entstand. Als der gesamte Flügel bewohnt war, diente das Esszimmer zur Einnahme der Mahlzeiten. Es kann also angenommen werden, dass in diesem Stockwerk erst nach der Einrichtung der Statthalterkanzlei Essen aufgewärmt werden musste. Nicht erklärt werden kann bisher die Anlage einer Feuerstätte im nördlichen Raum des vierten Stockwerks. Hier hätte sie in der Fensternische des Raums angelegt werden können, der zur Ofenbefeuerung diente, also an der gleichen Stelle wie im Stockwerk darüber. Kurz nach der Erbauung des Flügels wurde ebenfalls im dritten Stockwerk eine Kochfeuerstätte mit Rauchfang eingerichtet. Auch in diesem Fall hängt dies wohl mit der Umwandlung der ursprünglichen Wohnräume in die Kanzlei zusammen. Warum hier eine kleine Küche eingerichtet wurde, wissen wir nicht. Falls sie schon von Beginn an über einen Ausguss (später zum Abort umgebaut) verfügte, kann eventuell angenommen werden, dass hier Essen gekocht und nicht nur aufgewärmt wurde. Auch in diesem Fall gibt es nur wenige verlässliche Informationen. Bei weiteren Untersuchungen muss ebenfalls in Betracht gezogen werden, ob die unterschiedlichen Typen von Feuerstätten gesellschaftliche Unterschiede zwischen den Personen widerspiegeln könnten, für welche sie bestimmt waren.